ПОЛИТОЛОГИ XXV
Эрдэм шинжилгээний бичиг №25: 129-181 дэх тал

ЕРӨНХИЙ САЙДЫГ ОГЦРУУЛАХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ

С.Номынбаясгалан
Монголын Криминологичдын холбооны судлаач,
МУИС, Хууль зүйн сургуулийн докторант

Хураангуй:
Энэхүү өгүүллийн сэдвийг "Ерөнхий сайдыг огцруулах эрх зүйн зохицуулалтын зарим асуудал" гэж томьёолон, агуулгыг тодорхой эрх зүйн зохицуулалтын асуудлаар хязгаарлав. Эрх зүйн хэм хэмжээг бүтээхэд хууль зүйн техникийн хувьд тодорхой шаардлагыг баримталдаг. Ийнхүү зохих шаардлага тавих нь тухайн эрх зүйн хэм хэмжээ хүний эрх, эрх чөлөөг санаатай, санамсаргүй байдлаар зөрчихөөс сэргийлнэ. Өөрөөр хэлбэл, эрх зүйн хэм хэмжээ нь тодорхой шаардлагын дагуу бүтээгдсэнээрээ хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчих байдлыг багасгах боломж, нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Тус улсын хувьд эрх зүйн шинэтгэл үргэлжилж байна. Шинэтгэлийн хүрээнд зохих өөрчлөлт дэвшил гарч буй гэдэгт эргэлзэхгүй байгаа хэдий ч болохгүй, бүтэхгүй байгаа тухай ихээхэн санал шүүмжлэл өрнөж байна. Иймд энэхүү өгүүллээр уламжлал шинэчлэлийг хослуулах замаар өөрийн Монгол хувилбарыг бүтээхэд тулгамдаж буй зарим асуудлыг хөндсөн билээ.

Түлхүүр үгс: Үндсэн хуулийн маргаан, Ерөнхий сайд, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурал.

I.Оршил

Доктор, профессор Б.Чимид өөрийн бүтээлд парламентын улсын Засгийн газар парламентынхаа итгэлийг хүлээж байх нь түүний оршин ажиллах зайлшгүй үндэс гэж үзэж байв[1]. Манайхны хэлдгээр Засгийн газар бол нэг ёсондоо парламентын "бүтээл" гэж хэлж болно гэж доктор,

[1] Б.Чимид. "Үндсэн хуулийн мэдлэг", Улаанбаатар хот: Адмон принтинг, 2008.

профессор Н.Лүндэндорж өөрийн бүтээлдээ дурдсан байна[2]. Нэн ялангуяа, Монгол Улсын Үндсэн хуульд (**2019 онд**) оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр “Ерөнхий сайдыг огцруулах” болон “Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх” зэрэг асуудлыг хэлэлцэх журмын процедур тогтоосон хэм хэмжээ, түүний үзэл санаа, агуулгыг зарчмын шинжтэй өөрчилсөн. Хэдий тийм боловч энэ нь бодит байдал дээр хууль тогтоох үйл ажиллагаанд хэрэгжиж чадахгүй байсаар өнөөг хүрсэн байна.

[3] Жишээ болгон Монгол Улсын Их Хурлаас 2024 оны 5 дугаар сарын 16–ны өдөр баталсан Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн[4] 101 дүгээр зүйл (**Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх**)–ийн 101.1 дэх хэсэгт “*Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол* ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** *10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ*” гэж, энэ хуулийн 102 дугаар зүйл (**Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хэлэлцэх**)–ийн 102.1 дэх хэсэгт “*Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол* ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** *түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ*” гэж тус тус заасныг дурдаж болох юм.[5] Тус хуулийн дээрхи зүйл, хэсгийг ийнхүү онцлон авч үзэхийн учир нь нэг талаас, Монгол Улсын Үндсэн хуульд (**2019 онд**) оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн амин сүнс болсон үзэл санаа, зарчим, агуулга хууль тогтоох үйл ажиллагаанд гажуудсан төдийгүй нөгөө талаас, Үндсэн хуулийн маргааны шинжийг агуулсан гэдгийг харуулахад оршино. Өөр үгээр хэлбэл, энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчсөн “**хуулийн зүйл, хэсэг**” болсон гэдэг нь (**1**) Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг хэлэлцэн баталсан тэмдэглэлүүд,[6] (**2**) Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн зарим шийдвэр,[7] (**3**) Хууль зүйн судлаачдын

---

[2] Н.Лүндэндорж. “Монгол Улсын Үндсэн хууль: Шинжлэх ухааны тайлбар”, Улаанбаатар хот: Адмон принтинг, 2022.

[3] https://d.parliament.mn/tusul/d2aaec4c-6b1d-4e92-9e30-aed972b0ceba [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

[4] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17140612614151 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

[5] Энэхүү өгүүллийн хавсралтаас дэлгэрүүлж үзнэ үү.

[6] https://forum.parliament.mn/projects/612 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

[7] Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 10 дугаар сарын 22–ны өдрийн “*Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулсан үйл ажиллагаа Монгол Улсын Үндсэн хуульд*

бүтээл[8], мөн түүнчлэн (**4**) Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын холбогдох зохицуулалтын харьцуулалт[9] зэргээс тодорхой харагдаж байна. Энэ талаар олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр Үндсэн хуулийн маргаан мөн эсэх талаар цөөнгүй таамаглал бий.[10]

Энэ байдлыг харгалзан энэхүү өгүүллээр "Ерөнхий сайдыг огцруулах" болон "Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх" зэрэг асуудлыг Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн үзэл санаа, суурь зарчмын үүднээс авч үзэхийг гол зорилгоо болгов. Ингэхдээ хууль дээдлэх зарчмын суурь болох Үндсэн хууль дээдлэх зарчим, парламентын засаглалын онол, процедур тогтоосон хэм хэмжээний эрх зүйн шинжийг уялдуулан авч үзэхийг оролдов. Тэр дундаа, Монгол Улсын Үндсэн хуульд 2019 онд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн үзэл санаа, зорилгыг хууль тогтоох түвшний хэрэгжилттэй харьцуулан шинжилсэн нь онол, практикийн ач холбогдолтой гэж үзэж байна. Өөрөөр хэлбэл, Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлаарх санал хураалтын томьёолол нь Үндсэн хуулийн саналын босго, процедурын шаардлагад хэрхэн нөлөөлж болохыг задлан тайлбарлахыг хичээсэн нь судалгааны шинэлэг байдал гэж үзэж байна. Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн холбогдох зохицуулалт нь Үндсэн хуулийн 2019 оны нэмэлт, өөрчлөлтийн процедурын шаардлагатай зөрчилдөж буйг тодорхой үндэслэлтэйгээр тайлбарлахыг хичээв. Энэ нь хууль тогтоох үйл ажиллагаанд практик ач холбогдолтой төдийгүй цаашид

нийцсэн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай" 08 дугаар дүгнэлт https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17433600279452 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

[8] Мөн тэнд.

[9] Энэхүү өгүүллийн хавсралтаас дэлгэрүүлж үзнэ үү.

[10] "ЗГ–ыг огцруулах саналыг хэлэлцэж эхлэх хугацаа Гурав хоног уу, Долоо хоног уу гэдгээр ҮХЦ маргаан үүсгэв" гэх гарчигтай. https://eguur.mn/637412/?fbclid=IwY2xjawOemPhleHRuA2FlbQIxMQBicmlkETFqS3FScEcyem5uSzRZdFh3c3J0YwZhcHBfaWQQMjIyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHqxloAxmWtJ2R6ictWnrDA_SUl2kUMX-MeP98DS03wQw6CHonKgl91Mkq2bY_aem_pUCfPQZbxlipKX1-3N0ayA [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

"Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн холбогдох заалтаар маргаан үүсгэлээ" гэх гарчигтай. https://constitutionalcourt.mn/2025/06/%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%b3%d0%be%d0%bb-%d1%83%d0%bb%d1%81%d1%8b%d0%bd-%d0%b8%d1%85-%d1%85%d1%83%d1%80%d0%bb%d1%8b%d0%bd-%d1%87%d1%83%d1%83%d0%bb%d0%b3%d0%b0%d0%bd%d1%8b-%d1%85%d1%83%d1%80%d0%b0%d0%bb/?fbclid=IwY2xjawOelyZleHRuA2FlbQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZBAyMjIwMzkxNzg4MjAwODkyAAEe-__tkJh6eSQz_gkAiFafH01r38_pfjcSIuy1oPQ6M8-rSLpic16TXY_kkQw_aem_knrx_c4ENI3EbKDjLGea_A [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

холбогдох хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгоход ашиглах боломжтой гэж үзэж байна.

Энэ хүрээнд үндсэн асуудал болгон нэн тэргүүнд, Үндсэн хуулийн маргааны шинжийг агуулсан нь гэсэн хэсэгт Монгол Улсын Үндсэн хуульд (**2019 онд**) оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн үзэл санааг тодорхойлох нь, хууль дээдлэх зарчмын амин сүнс болсон Үндсэн хууль дээдлэх зарчим зөрчигдсөн нь, Үндсэн хуулиар процедур тогтоосон хэм хэмжээ зөрчигдсөн талаар хөндсөн бол; удаах хэсэгт нь, Монгол Улсын (**1992 оны**) Үндсэн хууль болон түүнд оруулсан (**2019 онд**) нэмэлт, өөрчлөлтийн холбогдох зохицуулалтын харьцуулалт, үндэсний хууль тогтоомжид "Ерөнхий сайдыг огцруулах" болон "Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх" асуудлыг хуульчилж ирсэн байдал, түүхэн уламжлал, зохицуулалтын харьцуулалт, эцэст нь, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын (**2020, 2024**) холбогдох маргаан бүхий зохицуулалтын хэрэгжилт[11] ямар байгаа зэрэгт хариулт өгөхийг зорилт болгов. Иймд өмнө дурдсан Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн дээрхи (**101.1, 102.1**) зохицуулалтыг судалгааны үндсэн объект болгон авч үзэв.

II.Үндсэн асуудал

Оршилд онцлон дурдсанчлан Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйл **(Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх**)–ийн 101.1 дэх хэсгийн "Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ" гэсний "... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "... ***хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн***" гэснийг, мөн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын

[11] Жишээ болгон Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны 10 дугаар сарын 17–ны өдрийн "*Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай*" 95 дугаар тогтоол болон Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны 06 дугаар сарын 03–ны өдрийн "*Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцох тухай*" 52 дугаар тогтоол зэргийг дурдаж болох юм.

тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно" гэсний "... ***Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэснийг; мөн түүнчлэн тус хуулийн 102 дугаар зүйл **(Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хэлэлцэх**)–ийн 102.1 дэх хэсгийн "Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ" гэсний "... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "... ***хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн***" гэснийг, мөн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхийн саналаар шийдвэрлэнэ" гэсний "... ***Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэснийг тус тус зөрчсөн болох нь дараахь үндэслэлүүдээр нотлогдож байна. **Тухайлбал,**

1.Үндсэн хуулийн маргааны шинжийг агуулсан нь

Энэ хэсэгт Үндсэн хуулийн холбогдох зохицуулалт зөрчигдсөн гэж үзэж буй хууль зүйн үндэслэлийн талаар товчхон авч үзэв.

А.Монгол Улсын Үндсэн хуульд (2019) оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн үзэл санааг тодорхойлох нь

Энэхүү дэд хэсэгт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг болон Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн Үндсэн хууль тогтоогч (**Ардын Их Хурал**)–ийн анхдагч болон хууль тогтоогч (**Улсын Их Хурал**)–ийн хоёрдогч үзэл санаа, үзэл баримтлал, гол агуулга, суурь зарчим өмнө нь (**1992 онд**) ямар байсан, хэрхэн өөрчлөгдсөн (**2019 онд**) зэргийг ялган авч үзснээрээ онцлог болно. Ингэхдээ Үндсэн хуулийн цэцээс Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн тэрхүү үзэл санаа, үзэл баримтлал, агуулга, зарчмыг тусгасан зохицуулалтыг хэрхэн хэрэглэн тайлбарлаж байгааг авч үзэх оролдлого хийв. Учир нь олон нийтэд монгол хууль, түүний агуулга, үзэл санааг сурталчлан таниулах явдал чухал ач холбогдолтой[12].

[12] Э.Авирмэд, Д.Дэшцэдэн, Г.Совд. "Монгол хууль (Уламжлал, шинэчлэл Монголын төр эрх зүйн түүхэн сэдэв)", Улаанбаатар хот: Education Company Ltd, 1997.

Үндсэн хуулийн цэц тайлбарласан нь:

- Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг:

Энэ зохицуулалтад холбогдох Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн (цаашид "Үндсэн хуулийн цэц" гэх) хоёр үндсэн хуулийн маргаан (**Constitutional case**) байна. Эдгээр маргаан нэг бүрчлэн авч үзье.

~Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 08 дугаар дүгнэлтээр тодорхой үндсэн хуулийн маргаанд холбогдуулан Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн үзэл санаа, агуулгыг дараахь байдлаар тайлбарласан байна. Үүнд:

"*Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно." гэж 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр өөрчлөн найруулсан байна. Улсын Их Хурлын 2025 оны 95 дугаар тогтоолыг гаргахдаа энэ зохицуулалтад тусгагдсан шаардлага тус бүрийг хангасан эсэхийг шалгах нь зүйтэй байна.*

2.1."Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал ..." гэдэгт 32, эсхүл түүнээс дээш гишүүн Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавьсан байхыг ойлгоно. Монгол Улсын Их Хурлын гишүүд 2025 оны 10 дугаар сарын 07-ны өдрийн УИХ-03/11570 дугаар албан бичгээр "Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай" саналыг Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгаланд тавьсан бөгөөд уг саналд 54 гишүүний гарын үсэг байгаа нь Үндсэн хуулийн цэцийн хуралдаанд ирүүлсэн нотлох бариmтаар тогтоогдож байна[13].

2.2."... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэдэг нь Ерөнхий сайдыг огцруулах санал тавьсан өдрөөс хойш 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэхийг хэлнэ. 3 хоногийн дараа хэлэлцэх хугацааг тухайлан заасан нь уг хугацаанд Улсын Их Хурлын гишүүн бүр Ерөнхий сайдыг огцруулах саналтай тэгш эрхтэйгээр танилцах,

[13] Улсын Их Хурлын Тамгын газар, 2025.10.17, №ТГ-02/1204.

судлах, санал, асуултаа боловсруулах, Ерөнхий сайд хариу тайлбараа бэлтгэх боломж олгох зорилготой тул уг саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан даруйд Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлэх нь зүйтэй байна. Гэвч Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзоригоос Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дарга Ц.Сандаг-Очирт хандан явуулсан 2025 оны 10 дугаар сарын 09-ний өдрийн УИХ-03/11679 дүгээр хүсэлтэд "... Ерөнхий сайдыг огцруулах талаар гаргасан бидний саналыг Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны хуралдаанаар уг асуудлыг хэлэлцэж эхлэх үед тараалгах арга хэмжээ авна уу. ..." гэсэн байх бөгөөд мөн сарын 07-ны өдрөөс 09-ний өдөр хүртэлх хугацаанд энэхүү саналыг Улсын Их Хурлын гишүүдэд яагаад хүргүүлээгүй тухай тайлбарыг маргалдагч талаас ирүүлээгүй байна. Тус хүсэлтийн дагуу "Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай" саналыг 2025 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдөр Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлсэн гэдэг нь гэрчийн мэдүүлэг болон бусад нотлох бариматаар тогтоогдож байна.

2.3."... Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг ... арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. ..." гэдэгт Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь санал албан ёсоор тавьсан өдрөөс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэхийг ойлгоно. Улсын Их Хурлын 54 гишүүн 2025 оны 10 дугаар сарын 07-ны өдөр саналыг албан ёсоор тавьсан тул 2025 оны 10 дугаар сарын 17-ны өдөрт багтаан шийдвэрлэх шаардлагатай. Улсын Их Хурал 2025 оны 10 дугаар сарын 17-ны өдөр "Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай" 95 дугаар тогтоолыг баталж, уг асуудлыг 10 хоногийн хугацаанд багтаан шийдвэрлэсэн байна.

2.4."Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцох" гэсэн заалтын агуулгыг тайлбарлахын тулд тус бичвэрийн үгийн шууд утга (үгчилсэн тайлбар), зорилго (зорилгын тайлбар), 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөс өмнөх үеийн түүхэн нөхцөл байдал (түүхчилсэн тайлбар)-ыг харгалзахаас гадна Үндсэн хуулийн бусад зохицуулалттай холбож цогцоор нь тайлбарлах (системчилсэн тайлбар) нь зүйтэй.

2.4.1.Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн бичвэрт "... Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг ... уг саналыг ..." гэж тусгасан нь Байнгын хорооны саналыг нийт гишүүний олонхоор

шийдвэрлэнэ гэх агуулгыг илэрхийлэхгүй бөгөөд үгийн шууд утгаар Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг нийт гишүүний олонхын саналаар шийдвэрлэнэ гэж ойлгогдохоор байна. Монгол хэлний их тайлбар тольд "уг" гэдэг үгийг "тухайн, өгүүлж буй: уг ажил (тухайн ажил, өгүүлэгчийн ярьж буй ажил) ... уг асуудал (тухайн хэлэлцэж буй асуудал), уг байдал (тухайн байдал, өгүүлэгчийн ярьж байх үеийн байдал), уг хэрэг (тухайн хэрэг явдал) ..." гэж тодорхойлжээ. Иймээс Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь өгүүлбэрийн "уг санал" гэдгийг тус хэсгийн 1 дэх өгүүлбэрийн Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь албан ёсоор тавьсан "Ерөнхий сайдыг огцруулах санал" гэж үгчлэн ойлгохоор байна.

2.4.2.Үндсэн хуулийн заалтыг тайлбарлахдаа бичвэрийн үгийн шууд утгыг ашиглахаас гадна тухайн заалтын зорилгод нийцсэн байдлаар утгажуулах шаардлагатай. Тиймээс 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдрийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг өөрчлөн найруулах болсон зорилгыг тус нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн үзэл баримтлалд "Үндсэн хууль батлагдсанаас хойшхи хугацаанд нийт 14 Засгийн газар байгуулагдсан бөгөөд хоёроос бусад нь бүрэн эрхийн хугацаа дуусахаас өмнө огцорч байжээ. Нэг парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд дөрвөн Засгийн газар солигдож байсан тохиолдол ч гарч байв. Засгийн газрын дундаж бүрэн эрхийн хугацаа 1.8 жил байгаагаас Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх бодлогыг тууштай хэрэгжүүлж, үр дүнг нь үзэх боломжгүй болж, ардчилсан дэглэмд итгэх иргэдийн итгэлийг сулруулж байна. Засгийн газрыг бүрдүүлж, сайд нарыг томилох, чөлөөлөх, огцруулахад Улсын Их Хуралд өргөн эрх мэдэл олгосон нь Засгийн газрын танхимаар ажиллах зарчмыг алдагдуулжээ" гэж тодорхойлжээ[14].

Парламентын засаглалтай улсад хууль тогтоох эрх мэдлээс гүйцэтгэх эрх мэдлийн хуулийн биелэлтийг хангах чиг үүрэгт хяналт тавих, хариуцлага тооцох зарчим чухал боловч гүйцэтгэх эрх мэдлийн бие даасан байдал суларч, үйл ажиллагаа хэт тогтворгүй байх нь ардчилсан дэглэмийг сулруулах эрсдэлтэй байдаг. Тиймээс 2019 оны нэмэлт, өөрчлөлтөөр Үндсэн хуульд Ерөнхий сайдыг огцруулах шийдвэр гаргах саналын босгыг ердийн шийдвэр гаргах босгоос илүү

[14] Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн үзэл баримтлал, 2019.

өндөр тогтоосон бөгөөд огцруулах журмыг тодорхой тусгажээ. Энэ нь Улсын Их Хурлын гишүүд тодорхойгүй, эргэлзээ бүхий томьёоллоор өөрийн хүсэл зоригийн эсрэг санал өгөх, эсхүл өгсөнд тооцогдох эрсдэлийг бууруулах зорилготой. Өөрөөр хэлбэл, Улсын Их Хурлын шийдвэр гаргах журмыг тусгасан зохицуулалт нь хуулийн тодорхой бус, ерөнхий зохицуулалтаас үүдэлтэйгээр арга заль хэрэглэж, гүйцэтгэх эрх мэдлийн бие даасан, тогтвортой байдалд сөрөг нөлөө үзүүлэх, урвуулан ашиглахаас сэргийлэх үр нөлөөтэй байна. Энэ талаар Үндсэн хуулийн цэцийн их суудлын хуралдаанд томилогдсон шинжээч дүгнэлтдээ "Дөчин гуравдугаар зүйл зөвхөн органик хэм хэмжээ байснаасаа зарчмын өөр шинжтэй болж өөрчлөгдөж, зохицуулах үүрэгтэй функционал хэм хэмжээ болсон бөгөөд Ерөнхий сайдыг огцруулах явц дахь талуудын оролцоо, дараалал, хугацаа, үр дагаврыг журамлах болсон юм. ... "Ерөнхий сайдыг огцруулахыг дэмжихгүй гэсэн санал" бол Ерөнхий сайдыг огцруулахгүй гэсэн агуулгатай; энэ саналыг дэмжинэ гэдэг нь огцруулахгүй гэсэн, харин дэмжихгүй гэдэг нь огцруулна гэсэн агуулгатай болж байна. Өөрөөр хэлбэл, урвуу логикоор санал хураах нь "ойлгоход хялбар байх" шаардлагыг хангахгүй." гэж тайлбарлажээ.

Талууд Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "уг санал" гэдгийг ялгаатай агуулгаар тайлбарласан байна. Тодруулбал, Ерөнхий сайдаас ирүүлсэн хүсэлтэд "... "Ерөнхий сайдыг огцруулахыг дэмжихгүй" гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалгахаар Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны өмнө гэнэт мэдэгдэн зохион байгуулж байгаа нь Үндсэн хуулийг ноцтой зөрчих нөхцөлийг бүрдүүлж байна." (2025.10.16, №ЗГ-1/114), Улсын Их Хурлын итгэмжилсэн төлөөлөгчдөөс ирүүлсэн албан бичигт "Санал хураалтын томьёолол нь парламентын шийдвэр гаргах үйл явцын салшгүй хэсэг бөгөөд парламентын дотоод ажиллагааны бүрэлдэхүүн элемент юм." гэжээ[15]*. Саналын томьёоллын ялгаатай хувилбараас аль нь Үндсэн хуулийн зохицуулалтын зорилго (парламентын олонхын итгэл хүлээх зарчмыг алдагдуулахгүйгээр гүйцэтгэх эрх мэдлийн бие даасан, тогтвортой байдлыг хангах зорилго)-д нийцэхийг нь сонгон хэрэглэхийг Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг шаардана.*

[15] 2025.10.21, №УИХ-03/12089.

Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд "Ерөнхий сайдыг огцруулахыг дэмжих" гэсэн саналын томьёолол нь санал хураалтын үр дагаврыг шууд ойлгох боломжийг гишүүдэд илүү олгох бөгөөд нийт гишүүний олонх дэмжье гэсэн санал өгсөн тохиолдолд Ерөнхий сайд огцорно. Харин "Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны Ерөнхий сайдыг огцруулахыг дэмжихгүй саналыг дэмжих" гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулсан тохиолдолд гишүүдэд тодорхой бус байдал үүсэх, эргэлзээ төрөх, андуурч саналаа өгөх бодит эрсдэл үүснэ. Уг эрсдэл бий болсноор хууль тогтоогчийн гүйцэтгэх эрх мэдэлд хариуцлага тооцох эсэх талаарх бодит хүсэл зоригийг алдагдуулах, гүйцэтгэх эрх мэдлийн бие даасан, тогтвортой байдалд зүй бусаар нөлөөлөх магадлалтай байна.

2.4.3.Үндсэн хуулийн бичвэрт тусгагдсан Улсын Их Хурлын шийдвэр гаргахад шаардлагатай саналын босгыг заасан зохицуулалтыг цогцоор нь системчилж тайлбарлах шаардлагатай. Учир нь Үндсэн хуулийн цэц Үндсэн хуулийг чандлан сахиулах баталгаа болохын хувьд Үндсэн хуулийн Оршилд тодорхойлсон эрхэм зорилгын хүрээнд, Үндсэн хуулийн үндсэн бүтэц, суурь үзэл баримтлалыг хамгаалах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. Үндсэн хуулийн бичвэр, үнэт зүйл, эрхэм зорилгыг удирдлага болгосноор Үндсэн хуулийн дотоод нийцлийг алдагдуулахгүй байх, Үндсэн хуулийн зүйл, заалт өөр хоорондоо зөрчилдөөнгүй байх, ард түмний хүсэл зоригийг эрхэмлэн хамгаалж, үндэсний эрх зүйн тогтолцооны нэгдмэл цогц байдлыг хангах юм[16].

Үндсэн хуульд Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар асуудлыг шийдвэрлэх саналын босгыг ерөнхий болон тусгайлсан байдлаар тогтоосон. Тодруулбал, Үндсэн хуулийн Хорин долдугаар зүйлийн 6 дахь хэсэгт "Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн болон Байнгын хорооны хуралдааныг гишүүдийн олонхи нь хүрэлцэн ирснээр хүчинтэйд үзэж, Үндсэн хуульд өөрөөр заагаагүй бол хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхийн саналаар асуудлыг шийдвэрлэнэ." гэж хууль тогтоох байгууллагын шийдвэр гаргах ирц, асуудлыг шийдвэрлэх саналын босгыг ердийн олонх байхаар зохицуулсан байна. Харин Үндсэн хуулийн зарим заалтад ердийн олонхоос илүү өндөр саналын босго тогтоосон байдаг.

Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "нийт гишүүний олонхи" гэдгийг ердийн олонхоос илүү өндөр босгыг заасан бусад заалттай цогцоор нь авч үзэж ойлговол зохино. Жишээлбэл,

[16] Цэцийн дүгнэлт, 2022, №02.

Үндсэн хуулийн Жаран есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Үндсэн хууль, түүнд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг Улсын Их Хурлын нийт гишүүний дөрөвний гурваас доошгүйн саналаар батална." гэж зохицуулсан. Уг зохицуулалтын дагуу Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг батлах эсэх шийдвэрийг гаргахад саналын томьёоллоос шалтгаалж үр дүн нь ялгаатай байхаар байна. Тодруулбал, "Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг батлахыг дэмжих" гэх саналын томьёоллоор Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд санал хураалт явуулсан тохиолдолд нийт гишүүний дөрөвний нэг буюу 32-оос доошгүй гишүүн нэмэлт, өөрчлөлтийг батлахаас татгалзах байр суурьтай байвал тус нэмэлт, өөрчлөлт батлагдахгүй. Харин "Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг батлахыг дэмжээгүй саналыг дэмжих" гэсэн саналын томьёоллоор санал хураавал 95-аас дээш гишүүн нэмэлт, өөрчлөлтийг батлахаас татгалзах байр суурьд нэгдсэн тохиолдолд нэмэлт, өөрчлөлт батлагдахгүй бөгөөд 94 гишүүн татгалзах байр суурьтай байсан ч уг нэмэлт, өөрчлөлт батлагдана. Энэ тохиолдолд үндсэндээ 32 гишүүний саналаар нэмэлт, өөрчлөлтийг батлах боломжтой болно. Тиймээс негатив утгаар буюу "огцруулах/батлахыг дэмжихгүй саналыг дэмжих" гэсэн саналын томьёолол оруулахыг Үндсэн хуулиар хориглоогүй гэж үзвэл практикт Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг Улсын Их Хурлын нийт гишүүний дөрөвний нэгээр батлах боломж бүрдэж, Үндсэн хуулийн үндсэн бүтэц, суурь үзэл баримтлал зөрчигдөх бодит эрсдэлтэй байна. Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Баасанжаргал нараас ирүүлсэн тайлбар[17]*-т "Улсын Их Хурал дэгээ өөрөө тогтооно гэсэн Үндсэн хуулийн зарчим нь хууль тогтоох байгууллагын дотоод бие даасан байдал, институтийн дархлааг баталгаажуулдаг. Энэхүү зарчимд хуралдааны журам, санал хураалтын дэг, шийдвэр гаргах томьёолол зэрэг асуудлыг парламент өөрөө тогтоох, өөрөө тайлбарлах, өөрөө хэрэгжүүлэх бүрэн эрхтэй гэсэн утга агуулагдана." гэжээ. Шийдвэр гаргах Улсын Их Хурлын гишүүний саналын босгыг тогтоосон Үндсэн хуулийн зохицуулалтад саналын томьёоллыг тусгаагүй хэмээн үзвэл чуулганы нэгдсэн хуралдаанд саналын томьёоллыг хэрхэн оруулахаас шалтгаалж 32 гишүүний саналаар ч Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах бодит эрсдэл үүсгэж байна. Энэ нь ердийн хууль батлахаас хоёр дахин бага шалгуур юм. Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг ердийн хууль*

[17] 2025.10.21, УИХ-03/12089.

батлахаас хоёр дахин бага босгоор батлах Үндсэн хуулийн зарчим, үзэл баримтлал байхгүй болно.

Иймд Улсын Их Хурлын шийдвэр гаргах журмыг тусгайлан зохицуулсан Үндсэн хуулийн заалтыг эерэг утгаар ойлгож санал хураана. Тухайлбал, ийм журмыг Үндсэн хуулийн Гучин тавдугаар зүйлийн 2, Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1, Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1, Жаран наймдугаар зүйлийн 2, Жаран есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт тус тус зохицуулсан байна. Үндсэн хуулийн эдгээр зохицуулалтын дагуу шийдвэр гаргахдаа "Ерөнхийлөгчийг огцруулахыг дэмжих", "Ерөнхий сайдыг огцруулахыг дэмжих", "Ерөнхий сайдын итгэл хүлээлгэх тогтоолын төсөл батлахыг дэмжих", "Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлаар ард нийтийн санал асуулга явуулахыг дэмжих", "Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг дэмжих" гэсэн томьёоллоор санал хураах нь Үндсэн хуульд илүү нийцэхээр байна.

2.4.4. 2019 онд Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг өөрчлөн найруулсан бичвэрийг түүнээс өмнөх бичвэртэй түүхчлэн харьцуулбал агуулга нь тодорхой харагдана. 1992 оны Үндсэн хуулийн бичвэрийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт "Улсын Их Хурал Засгийн газрыг огцруулах тухай өөрөө санаачилсан болон Ерөнхийлөгчийн санал, Ерөнхий сайдын мэдэгдлийг хүлээн авснаас хойш арван тав хоногийн дотор Засгийн газрыг огцруулах эсэхийг хэлэлцэн шийдвэрлэнэ." гэж, 4 дэх хэсэгт "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Засгийн газрыг огцруулах тухай саналыг албан ёсоор тавьбал Улсын Их Хурал хэлэлцэн шийдвэрлэнэ." гэж Засгийн газрыг огцруулах саналыг хэн тавих, хэд хоногийн дотор шийдвэрлэх талаар ерөнхий зохицуулсан байжээ. Харин 2019 оны өөрчлөн найруулсан хувилбар нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг хэн гаргах, хэд хоногийн дотор шийдвэрлэх зохицуулалтаараа өмнөх хувилбартай төстэй боловч "Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож ..." гэж Ерөнхий сайдыг огцруулах шийдвэр гаргах журмын талаар нэмж тодорхой зохицуулснаараа, мөн Ерөнхий сайдыг ийнхүү огцруулснаас хойш гуч хоногийн дотор шинэ Ерөнхий сайдыг томилоогүй бол Үндсэн хуулийн Хорин хоёрдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасны дагуу Ерөнхийлөгч Улсын Их

Хурлыг тараах шийдвэр гаргах үр дагавар бий болгосноороо ялгаатай байна.

2019 оны Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөс өмнөх зохицуулалт үйлчилж байх үед буюу 2014 онд Ерөнхий сайд Н.Алтанхуягийг, 2017 онд Ерөнхий сайд Ж.Эрдэнэбатыг огцруулах саналыг 1992 оны Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 4 дэх хэсгийг үндэслэн Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн байна. 2019 оны Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн дараа 2021 онд Ерөнхий сайд У.Хүрэлсүх Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 6 дахь заалтыг үндэслэн огцрох саналаа өөрөө ирүүлж, 2025 онд Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнийг огцорсонд тооцох тухай асуудлыг Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг үндэслэн хэлэлцжээ. Иймд Улсын Их Хурлын 2025 оны 10 дугаар сарын 17-ны өдрийн "Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай" 95 дугаар тогтоол нь өмнөх бүх тохиолдлоос ялгаатай бөгөөд 2019 оны Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр өөрчлөн найруулсан зохицуулалтыг анх удаа хэрэглэснийг дурдах нь зүйтэй.

Иймд Ерөнхий сайдыг огцруулах эсэхийг шийдвэрлэх Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд "Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье" гэсэн томьёоллоор санал хураасан нь Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг зөрчсөн байна"[18] гэсэн үндэслэлийг хийсэн байна.

~Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 12 дугаар дүгнэлтээр тодорхой үндсэн хуулийн маргаанд холбогдуулан Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн үзэл санаа, агуулгыг дараахь байдлаар тайлбарласан байна. Үүнд:

"**1.1.Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг Үндсэн хуульд тусгасан нь**

Парламентын тогтолцоонд Засгийн газар парламентын өмнө хариуцлага хүлээнэ. Энэ хариуцлага нь ердийн шүүмжлэл зэрэг албан бус хэлбэрээс гадна парламентын гишүүн чуулганы хуралдаанд үг хэлэх, асуулт тавих, асуулгын хариуг хэлэлцүүлэх зэрэг хуулиар зохицуулсан, албан ёсны хэлбэртэй. Засгийн газар парламентын өмнө хариуцлага хүлээх хамгийн эцсийн, хүчтэй хэлбэр нь Ерөнхий сайдыг

[18] Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 10 дугаар сарын 22–ны өдрийн "*Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулсан үйл ажиллагаа Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцсэн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай*" 08 дугаар дүгнэлтийн үндэслэлээс хэсэгчлэн авав. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17433600279452 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

огцруулах санал хураалт (олон улсад үүнийг "the vote of no confidence" буюу "итгэл эс үзүүлэх санал хураалт" гэдэг) юм. Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг парламент санаачилж, Ерөнхий сайд үргэлжлүүлэн ажиллах эсэхийг хэлэлцэж шийдвэрлэдэг. Энэ санал нь парламентаас Ерөнхий сайд буюу Засгийн газарт үзүүлсэн итгэлээ буцаах тухай хүсэл зоригоо албан ёсоор илэрхийлж буй явдал бөгөөд түүнийг дэмжвэл Ерөнхий сайд болон Засгийн газар бүрэн бүрэлдэхүүнээрээ огцрох үр дагавартай.

1992 оны 01 дүгээр сарын 13-ны өдөр батлагдсан Үндсэн хуулийн Гучин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь заалтад Ерөнхийлөгч "... Засгийн газрыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд оруулах;" бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхээр зааж, Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Засгийн газар бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй гэж үзвэл хугацаа дуусахаас өмнө огцрох тухайгаа Ерөнхий сайд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж болно." гэж, мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Ерөнхий сайд, эсхүл Засгийн газрын гишүүдийн тэн хагас нь нэгэн зэрэг огцорвол Засгийн газар бүрэлдэхүүнээрээ огцорно." гэж, мөн зүйлийн 3 дахь хэсэгт "Улсын Их Хурал Засгийн газрыг огцруулах тухай өөрөө санаачилсан болон Ерөнхийлөгчийн санал, Ерөнхий сайдын мэдэгдлийг хүлээн авснаас хойш арван тав хоногийн дотор Засгийн газрыг огцруулах эсэхийг хэлэлцэн шийдвэрлэнэ." гэж, мөн зүйлийн 4 дэх хэсэгт "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Засгийн газрыг огцруулах тухай саналыг албан ёсоор тавьбал Улсын Их Хурал хэлэлцэн шийдвэрлэнэ." гэж анх зохицуулжээ. Түүнчлэн Үндсэн хуулийн Хорин долдугаар зүйлийн 6 дахь хэсэгт "Үндсэн хууль, бусад хуульд өөрөөр заагаагүй бол Улсын Их Хурлын нийт гишүүний дийлэнх олонхи нь хүрэлцэн ирснээр чуулганыг хүчинтэйд үзэж, чуулганд оролцсон нийт гишүүний олонхийн саналаар асуудлыг шийдвэрлэнэ." гэж анх заасан байсан бол 2000 онд Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр уг хэсгийг "Улсын Их Хурлын чуулганы болон Байнгын хорооны хуралдааныг гишүүдийн олонхи нь хүрэлцэн ирснээр хүчинтэйд үзэж, хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхийн саналаар асуудлыг шийдвэрлэнэ. ..." гэж өөрчлөн найруулсан байна.

Дээрхээс үзэхэд, Засгийн газрыг огцруулах саналыг Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүдийн тэн хагас, Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй гэсэн дөрвөн этгээд тавих боломжтой бөгөөд Улсын Их Хурал уг саналыг 15 хоногийн дотор хэлэлцэж, чуулганы нэгдсэн хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын

саналаар (ердийн олонхоор) шийдвэрлэхээр хэт ерөнхий зохицуулсан байсан нь Засгийн газрын бие даасан, тогтвортой байдлыг алдагдуулахад нөлөөлж байсан гэж үздэг. Түүнчлэн 1992 оны Үндсэн хуулийн уг эхийн дагуу Засгийн газрыг огцруулахдаа Улсын Их Хурал огт эрсдэл хүлээдэггүй тул хариуцлагагүй ханддаг байсан гэж дүгнэжээ. Засгийн газрыг огцруулсан бол шинэ Ерөнхий сайдыг томилох хугацааг Үндсэн хуульд тогтоогоогүй, ийнхүү томилоогүй бол Улсын Их Хурлыг тараах зохицуулалт байгаагүйгээс Засгийн газрыг огцруулах саналыг удаа дараа тавьж, Улсын Их Хурлаар хэлэлцэн шийдвэрлэдэг байжээ. Тухайлбал, 1992-2019 оны хооронд 14 удаа Засгийн газрыг байгуулж, нэг парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд дөрвөн Засгийн газар солигдох тохиолдол ч гарч, улмаар Засгийн газрын бүрэн эрхийн хугацаа дунджаар 1.8 жил болсноос нийгэм, эдийн засгийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх бодлогыг тууштай хэрэгжүүлж, үр дүнг нь үзэх боломжийг хязгаарлаж, ардчилсан дэглэмд итгэх иргэдийн итгэлийг сулруулж байсан байна[19]*. Түүнчлэн Засгийн газрыг огцруулсны дараа шинэ Ерөнхий сайдыг томилохгүй удах, тухайлбал 1998 онд Засгийн газар зургаан сарын турш үүрэг гүйцэтгэгч бүрэлдэхүүнтэйгээр ажилласан тохиолдол гарч байжээ.*

2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Засгийн газрын бие даасан, тогтвортой, хариуцлагатай байдлыг хангах, танхимын зарчмыг бэхжүүлэх зорилгоор Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын бүрэн эрхийг хумьж, Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийг бүхэлд нь өөрчлөн найруулсан байна. Тодруулбал, тус зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно.", мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Ерөнхий сайд огцорвол Засгийн газар бүрэлдэхүүнээрээ огцорно." гэж тусгажээ. Энэ зохицуулалтаар Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг хэн гаргахыг зааж, уг саналыг Улсын Их Хурлын чуулганаар хэлэлцэх хугацааг

[19] Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн үзэл баримтлал, 2019, х. 3-4; Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл, 2019.06.14, х. 17-24.

нарийвчилж, шийдвэрлэх босгыг өндөрсгөн, санал хураалтын агуулга, үр дагаврыг тодорхойлсон байна.

2023 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдөр Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөөр Үндсэн хуулийн Хорин нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг "Улсын Их Хурал нэг танхимтай, нэг зуун хорин зургаан гишүүнтэй байна. Улсын Их Хурлын сонгуулийг сонгуулийн холимог тогтолцоогоор явуулна. Улсын Их Хурлын далан найман гишүүнийг олныг төлөөлөх, дөчин найман гишүүнийг хувь тэнцүүлэн төлөөлөх аргаар сонгоно." гэж өөрчлөн найруулсан. Олныг төлөөлөх болон хувь тэнцүүлэн төлөөлөх тогтолцооны аль алиных нь давуу талыг хослон хэрэгжүүлэх, олон намын тогтолцоог бэхжүүлэх, сонгуулийн тогтолцооны тогтвортой байдлыг хангах үүднээс Улсын Их Хурлын сонгуулийн холимог тогтолцоог Үндсэн хуульд ийнхүү тусгасан байна[20]*. Гэвч олныг төлөөлөх тогтолцоотой харьцуулахад холимог тогтолцоо нь аль ч нам, эвсэл Улсын Их Хуралд олонхын суудал авахгүй байх, нам, эвсэл зөвшилцөн Засгийн газар байгуулах, уг зөвшилцөл задарч, Улсын Их Хурал дахь олонх тогтворгүй болох магадлалыг нэмэгдүүлэх учраас Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн агуулгыг зөв ойлгож хэрэгжүүлэх нь Засгийн газрын хариуцлагатай, үр нөлөөтэй байдлыг тэнцвэржүүлэх, улмаар хууль тогтоох болон гүйцэтгэх эрх мэдлийн хяналт, тэнцлийг хангахад чухал ач холбогдолтой.*

1.2.Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсгийн тухайд

2019 онд Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хүрээнд Улсын Их Хурал 2020 оны 5 дугаар сарын 13-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийг шинэчлэн найруулахдаа тус хуулийн 99 дүгээр зүйлийн 99.1 дэх хэсэгт "Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж заажээ. Түүнчлэн 2023 онд Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлаас 2024 оны 5 дугаар сарын 16-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийг шинээр батлахдаа тус хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт "Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар

[20] Цэцийн дүгнэлт, 2025, №09.

зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж зааж, 2020 оны мөн хуулийн 99 дүгээр зүйлийн 99.1 дэх хэсэгтэй адилхан зохицуулжээ.

Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн агуулгыг тайлбарлаж, түүнд 2024 оны Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэг нийцсэн эсэхийг шалгахад дараах нөхцөл байдал тогтоогдож байна:

1.2.1.Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал ..." гэж хэдэн гишүүн ямар саналыг Улсын Их Хуралд хандаж тавих талаар тусгажээ. 2023 онд Үндсэн хуулийн Хорин нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг өөрчлөн найруулж, Улсын Их Хурал 76 гишүүнтэй байсныг 126 гишүүнтэй болгож нэмсэн тул түүний гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь буюу 32, эсхүл түүнээс дээш гишүүн Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор Улсын Их Хуралд тавих[21] *бөгөөд үүнээс доош тооны гишүүн, эсхүл Ерөнхийлөгч, Засгийн газрын гишүүн зэрэг бусад этгээд уг саналыг тавихыг зөвшөөрөөгүй байна. Учир нь Ерөнхий сайд буюу Засгийн газар гагцхүү Улсын Их Хурлын өмнө хариуцлага хүлээх тул түүнийг огцруулж улс төрийн хариуцлага хүлээлгэх санаачилгыг зөвхөн Улсын Их Хурлаас гаргах бөгөөд ийм санаачилгыг бусад этгээд гаргах нь парламентын тогтолцооны мөн чанарт нийцэхгүй. Түүнчлэн Ерөнхий сайд Засгийн газрыг удирдаж, хууль биелүүлэх ажлыг Улсын Их Хурлын өмнө хариуцах (Үндсэн хуулийн Дөчин нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг) бөгөөд Засгийн газар танхимын зарчмаар ажиллах тул Ерөнхий сайдыг буюу Засгийн газрыг огцруулах саналыг Засгийн газрын гишүүн дангаараа, эсхүл хамтран гаргах нь Үндсэн хуульд нийцэхгүй.*

Засгийн газрын гишүүнд хариуцлага тооцох буюу түүнийг огцруулах асуудлыг зөвхөн Ерөнхий сайд шийдвэрлэх бөгөөд Засгийн газрын гишүүнийг огцруулах саналыг тавих бүрэн эрхийг Улсын Их Хурлын гишүүдэд Үндсэн хуулиар олгоогүй байна (Үндсэн хуулийн Гучин есдүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэг). Засгийн газрын гишүүнийг огцруулах асуудлыг Улсын Их Хурлын гишүүний саналаар Улсын Их Хурлаар хэлэлцэн шийдвэрлэх нь танхимын зарчмаар ажиллах Үндсэн хуулийн

[21] Цэцийн дүгнэлт, 2025, №08.

үзэл бариmтлалтай харшилна[22]*. Тиймээс Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Засгийн газрын аль нэг гишүүнийг бус, харин зөвхөн Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавих боломжтой байх бөгөөд энэ санал нь Засгийн газрыг бүрэлдэхүүнээр нь огцруулах үр дагавартай юм (Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг).*

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт "Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол ..." гэж заажээ. Энэхүү заалтын "гишүүд" гэдэг нь Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй ... " гэж шууд ойлгогдохгүй байх тул уг заалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байгааг дурдах нь зүйтэй.

1.2.2.Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг хэлэлцэж эхлэх болон шийдвэрлэх хугацааны хязгаарыг тодорхой заажээ. Тодруулбал, тус хэсгийн "... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэдэг нь Ерөнхий сайдыг огцруулах санал тавьсан өдрөөс хойш 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэх агуулгатай. 3 хоногийн дараа хэлэлцэх хугацааг ийнхүү заасан нь уг хугацаанд Улсын Их Хурлын гишүүн бүр Ерөнхий сайдыг огцруулах саналтай тэгш эрхтэйгээр танилцах, судлах, асуулт, саналаа боловсруулах, Ерөнхий сайд хариу тайлбараа бэлтгэх боломж олгох зорилготой тул уг саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан даруйд Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлэх нь зүйтэй байна[23]*.*

Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьснаас хойш "... арав хоногийн дотор ..." уг саналыг шийдвэрлэхээр зохицуулсан байна[24]*. Энэ заалт нь уг саналыг тавьснаас хойш 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэх, ийнхүү хэлэлцэж эхэлснээс хойш 7 хоногийн дотор шийдвэрлэх утгатай. Өөрөөр хэлбэл, Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хурал хэлэлцэх дээд хугацаа нь 7 хоног байна.*

---

[22] Цэцийн дүгнэлт, 2015, №11; Цэцийн тогтоол, 2015, №09.
[23] Цэцийн дүгнэлт, 2025, №08.
[24] Цэцийн дүгнэлт, 2025, №08.

Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг хэлэлцэж эхлэх болон шийдвэрлэх хугацааны хязгаарыг тогтоосон нь Улсын Их Хурлын гишүүд уг саналыг судалж, бэлтгэл хангах, Улсын Их Хурал дээр нухацтай хэлэлцэх, боломжит хугацаанд шийдвэрлэхэд төдийгүй иргэдийн мэдээлэл авах эрхийг хангахад чиглэсэн байна. Хэрэв ийм хугацааг Үндсэн хуулиар тогтоогоогүй нөхцөлд Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг хэлэлцэхгүй, шийдвэрлэхгүй байх, эсхүл хэт олон хоног хэлэлцэж сунжруулах, Засгийн газрын хэвийн үйл ажиллагааг алдагдуулах зэрэг эрсдэл үүснэ.

Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьснаас хойш "... гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. ..." гэж Үндсэн хуулийн бичвэрт заасан байхад Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт "... уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж өөрчилжээ. Өөрөөр хэлбэл, "... гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэж Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт илт тодорхой заасан хугацааг маргаан бүхий хуулийн заалтаар "... 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэж 4 хоногоор уртасгаж, улмаар Улсын Их Хурал Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг хэлэлцэж эхэлснээс хойш шийдвэрлэх дээд хугацааг 7 хоног байхаар заасныг 3 хоног болгон богиносгосон байх тул Үндсэн хуулийн дээрх заалтыг ноцтой зөрчсөн байна.

Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан даруйд гишүүдэд хүргүүлэхийг үүрэгжүүлсэн зохицуулалтыг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд тусгаагүй байгаа нь Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэх шаардлага зөрчигдөх нөхцөлийг бий болгохоор байна. Тухайлбал, Улсын Их Хурлын нэр бүхий 54 гишүүн 2025 оны 10 дугаар сарын 07-ны өдөр "Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай" саналыг Улсын Их Хурлын даргад тавьсан ч 2025 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдөр буюу уг саналыг тавьснаас хойш 3 хоногийн дараа Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлсэн зөрчил гарсныг Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 08 дугаар дүгнэлтэд тэмдэглэсэн байна.

Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавьснаас хойш "... гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. ..." гэж заасан учраас Улсын Их Хурлын чуулганаар хэлэлцэх асуудлын дараалал харгалзахгүйгээр уг саналыг энэ хугацааны дотор удаашралгүй хэлэлцэж шийдвэрлэх шаардлагатай. Гэтэл Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хурлын чуулганаар хэлэлцэх асуудлын дараалал харгалзахгүйгээр удаашралгүй хэлэлцэж шийдвэрлэх талаар Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд тусгайлан заагаагүй байгаа нь уг саналыг 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэх Үндсэн хуулийн шаардлага зөрчигдөх эрсдэл үүсгэсэн байна.

Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Байнгын хороогоор хэлэлцүүлэх нь хугацаа алдаж, Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор ..." шийдвэрлэхээр тогтоосныг зөрчих эрсдэлийг нэмэгдүүлэхээр байна. Түүнчлэн парламентын болон хагас ерөнхийлөгчийн тогтолцоотой бусад улсын сайн туршлагаас үзэхэд Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс, Бүгд Найрамдах Чех Улс, Бүгд Найрамдах Серби Улс, Бүгд Найрамдах Польш Улс зэрэг улсад Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх (итгэл үзүүлэх) болон Ерөнхий сайдыг огцруулах (итгэл эс үзүүлэх) саналыг парламентын нэгдсэн хуралдаанаар шууд хэлэлцдэг байна. Энэ талаар "Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлэх, эс үзүүлэх асуудлыг хэлэлцэхэд парламентын байнгын хороо оролцдоггүй байна. Байнгын хороо бол хууль тогтоох ердийн үйл ажиллагааны нэг хэсэг бөгөөд ерөнхийлөгчийн болон парламентын засагтай эсэхээс үл хамааран хууль тогтоох үйл ажиллагаанд голлох үүрэгтэй оролцдог. Харин парламентын засгийн онцлогтой холбоотой, төрийн эрх мэдлийн хяналт, тэнцлийн асуудалд, тухайлан итгэл үзүүлэх, эс үзүүлэх зэрэг асуудалд шууд оролцох үүрэг хүлээхгүй байгааг гадаад улс орнуудын Үндсэн хуулийн заалт, парламентын чуулганы хуралдааны дэг зэргээс нийтлэг ажиглагдаж байна" гэж дүгнэжээ[25]*. Иймээс Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.2 дахь хэсэгт "Төрийн байгуулалтынбайнгын хороо Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг хуралдаанаараа хэлэлцэж санал, дүгнэлт гарган нэгдсэн хуралдаанд танилцуулна." гэж, мөн зүйлийн 101.3 дахь хэсэгт "Нэгдсэн*

[25] Шинжээчийн дүгнэлт, 2025.10.20, х. 13.

хуралдаанБайнгын хорооны санал, дүгнэлтийг сонсож, ил санал хураалт явуулна." гэж зайлшгүй зохицуулах шаардлагатай эсэхийг нягталж, уг зохицуулалтыг боловсронгуй болгох нь зүйтэй байна.

1.2.3.Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь өгүүлбэрт "... Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд ..." тооцохоор заасан. Энэ өгүүлбэрийн "уг санал" гэдгийг тус хэсгийн 1 дэх өгүүлбэрт заасны дагуу Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь албан ёсоор тавьсан "Ерөнхий сайдыг огцруулах санал" гэж ойлгох[26] *тул энэ нь санал хураах томьёоллын агуулга мөн. Иймээс Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай санал нь Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн хэлбэртэй байх бөгөөд Ерөнхий сайдыг огцруулахыг дэмжих буюу Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг батлахыг дэмжих агуулгаар санал хураахаар байна.*

Улсын Их Хурал 126 гишүүнтэй тул "нийт гишүүний олонх" гэдэгт 64, эсхүл түүнээс дээш тооны гишүүнийг ойлгоно. Иймд Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааныг гишүүдийн олонх нь хүрэлцэн ирснээр хүчинтэйд үзэж (Үндсэн хуулийн Хорин долдугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг), Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг батлахыг дэмжих агуулгаар санал хурааж, нийт гишүүний олонх буюу туйлын олонх дэмжсэн бол уг тогтоолыг баталсанд тооцох нь Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт нийцнэ. Харин Үндсэн хуульд үүнтэй адилаар өөрөөр заагаагүй бол хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар буюу ердийн олонхоор асуудлыг шийдвэрлэнэ (Үндсэн хуулийн Хорин долдугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг).

Үндсэн хуульд байгаа нэр томьёог аль болох нэг мөр хэрэглэвэл зохих бөгөөд түүнийг өөрчлөн хэрэглэснээр агуулгын алдаа гаргах магадлалтай. Иймээс Үндсэн хуульд заасан нэр томьёо, агуулгыг бусад хууль тогтоомжид нэг мөр тусган хэрэглэх шаардлагатай. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт "... уг асуудлыг ..." шийдвэрлэхээр заасан байна. Энэ хэсгийн "уг асуудал" гэдэгт юуг хамааруулах нь бүрхэг байх тул үүнийг Ерөнхий сайдыг огцруулах саналаас өөрөөр ойлгох эрсдэл үүсгэсэн байна. "Уг асуудал" гэдгийг "Ерөнхий сайдыг огцруулах санал"-аас илүү өргөн, эсхүл салаа утгаар хэрэглэх

[26] Цэцийн дүгнэлт, 2025, №08.

боломжтой байх тул эрх зүйн тодорхой байдлыг хангахгүй байна. Тухайлбал, Ерөнхий сайдыг огцруулах эсэхийг шийдвэрлэхдээ Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд "Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье" гэсэн томьёоллоор санал хураасан нь Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг зөрчсөн гэж тогтоосон[27]*. Иймд дээрх хэсэгт "уг асуудал" гэж заасан нь Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг батлахыг дэмжих агуулгаар санал хураах утгыг алдагдуулж, Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт нийцээгүй байна.*

1.2.4.Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлд Ерөнхий сайдыг огцруулах санал хураалтын үр дагаврыг зохицуулсан байна. Тухайлбал, Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл нь Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхын дэмжлэг аваагүй бол тус тогтоол батлагдаагүйд тооцож, Ерөнхий сайд огцрохгүй бөгөөд түүний Засгийн газар үргэлжлүүлэн ажиллана.

Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь өгүүлбэрт зааснаар Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонх Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг дэмжсэн бол тус тогтоолыг баталсанд тооцох бөгөөд үүнээс хойш 30 хоногийн дотор Улсын Их Хурал Үндсэн хуулийн Гучин есдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу шинэ Ерөнхий сайдыг томилно. Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай тогтоолыг ийнхүү баталсанд тооцсоноор Ерөнхий сайд, мөн Засгийн газар бүрэлдэхүүнээрээ огцорно (Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг). Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай тогтоолыг баталснаас хойш 30 хоногийн дотор шинэ Ерөнхий сайдыг томилоогүй бол Үндсэн хуулийн Хорин хоёрдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасны дагуу Ерөнхийлөгч Улсын Их Хурлыг тараах шийдвэр гаргахаар байна.

Парламентын тогтолцоотой улсад Засгийн газарт хүлээлгэх эцсийн хариуцлага бол түүнийг буюу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг парламентад тавьж шийдвэрлүүлэх байдаг бол парламентад хүлээлгэх хариуцлага нь түүнийг тараах явдал юм. Тухайлбал, Ерөнхий сайдыг томилох (сонгох) замаар Засгийн газрыг эмхлэн байгуулах, Ерөнхий сайдыг дэмжих замаар гүйцэтгэх эрх мэдлийн хэвийн үйл ажиллагааг хангах нь парламентын чиг үүрэгт багтана[28]*. Парламент*

[27] Цэцийн дүгнэлт, 2025, №08.
[28] Цэцийн дүгнэлт, 2025, №09.

Ерөнхий сайдыг Үндсэн хуульд заасны дагуу томилоогүй нь чиг үүргээ хэрэгжүүлж чадахгүй байгааг илтгэх тул тухайн парламентыг тараах нөхцөл болно. Ийнхүү тараах нь парламент, түүний олонхыг бүрдүүлж байгаа нам, эвсэлд улс төрийн хариуцлага хүлээлгэж байгаа явдал юм.

Нэгтгэн дүгнэвэл

1.Үндсэн хуулиар ард түмнээс сонгогдсон Улсын Их Хурал нь Ерөнхий сайдыг томилох замаар Засгийн газрыг эмхлэн байгуулах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. Засгийн газар нь Улсын Их Хурлын өмнө хариуцлага хүлээж, түүний олонхын итгэл дээр тулгуурлан орших учраас уг итгэлийг алдвал огцрох ч үүнд Улсын Их Хурал хариуцлагатай хандах зохицуулалтыг Үндсэн хуульд тусгасан байна. Засгийн газар Улсын Их Хурлын өмнө хариуцлага хүлээх хамгийн эцсийн, хүчтэй хэлбэр нь Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүйн санаачилгаар Ерөнхий сайдыг огцруулах эсэхийг шийдвэрлэх санал хураалт юм. Түүнчлэн Ерөнхий сайдын зүгээс өөрт нь итгэл хүлээлгэж буйгаа албан ёсоор илэрхийлэхийг Улсын Их Хурлаас хүсэж, төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлын шийдлийг Засгийн газрын оршин тогтнох эсэх санал хураалтаар хамтад нь шийдвэрлүүлэх боломжтой. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонх Ерөнхий сайдыг огцруулахыг буюу Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг дэмжсэн, эсхүл Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг батлаагүй бол Ерөнхий сайд, Засгийн газар огцорно. Ийнхүү огцруулснаас хойш 30 хоногийн дотор шинэ Ерөнхий сайдыг томилоогүй бол Улсын Их Хурлыг тараах шийдвэрийг Ерөнхийлөгч гаргана. Иймээс Улсын Их Хурлын санаачилгаар Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг, эсхүл Ерөнхий сайдын санаачилгаар түүнд итгэл хүлээлгэх асуудлыг Улсын Их Хурал хэлэлцэж шийдвэрлэх нь хууль тогтоох болон гүйцэтгэх эрх мэдэл хоорондын харилцан хяналт, тэнцлийн чухал хөшүүрэг мөн.

2.Засгийн газрын бие даасан, тогтвортой, хариуцлагатай байдлыг хангах, танхимын зарчмыг бэхжүүлэх зорилгоор Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч

хоногийн дотор томилно." гэж 2019 онд өөрчлөн найруулжээ. Гэтэл Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт "Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж зохицуулж, Үндсэн хуулийн тус хэсгийг зөрчсөн байна. Энэ зохицуулалтын "гишүүд" гэдэг нь "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй" гэж шууд ойлгогдохгүй байх төдийгүй Үндсэн хуулийн бичвэрт "... гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэж илт тодорхой заасан хугацааг "... 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэж 4 хоногоор уртасгаж, улмаар Улсын Их Хурал Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг хэлэлцэн шийдвэрлэх 7 хоногийг 3 хоног болгон богиносгосон байна. Түүнчлэн маргаан бүхий зохицуулалтад "уг асуудал" гэж бүрхэг заасан нь Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг батлахыг дэмжих агуулгаар санал хураах Үндсэн хуулийн утгыг алдагдуулах эрсдэлтэй байна.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт "... уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж заасан нь Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт ... нийцээгүй төдийгүй эдгээр зохицуулалтад "уг асуудал" гэх ойлгомжгүй нэр томьёо хэрэглэж, эрх зүйн тодорхой байдлыг хангаагүй байх тул хууль дээдлэх ёсыг зөрчсөн байна"[29] гэсэн үндэслэлийг хийсэн байна.

Энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн Үндсэн тогтоогчийн (**1992 оны**) анхдагч үзэл санаа болон хууль тогтоогчийн (**Үндсэн хуульд оруулсан 2019 оны нэмэлт, өөрчлөлтөд холбогдох**) хоёрдогч үзэл санаа зэргийн үндсэн агуулга өмнө нь ямар байсан, хэрхэн өөрчлөгдсөн эсэх талаар авч үзснээр Үндсэн хууль хэрэглээний хувьд онцлог байна.

---

[29] Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 12 дугаар сарын 26–ны өдрийн "*Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1, 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн холбогдох зохицуулалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийг зөрчсөн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай*" 12 дугаар дүгнэлтийн үндэслэлээс хэсэгчлэн авав. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17435075684932 [Сүүлд үзсэн:2026.02.06]

- Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг:

~Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 12 дугаар дүгнэлтээр тодорхой үндсэн хуулийн маргаанд холбогдуулан Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн үзэл санаа, агуулгыг дараахь байдлаар тайлбарласан байна. Үүнд:

"***2.1.Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх асуудлыг Үндсэн хуульд тусгасан нь***

Засгийн газар парламентын итгэлийг хүлээсэн байх нь үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулах нөхцөл төдийгүй парламентын тогтолцооны үндсэн шинж юм. Иймээс Засгийн газар парламентын итгэлийг хүлээсэн байвал зохино. Итгэл хүлээлгэх буюу үзүүлэх санал (motion of confidence) нь Ерөнхий сайдын санаачилгаар түүнд итгэл хүлээлгэж буйгаа албан ёсоор илэрхийлэхийг парламентаас хүсэхэд хэрэглэх журам юм. Энэ нь тодорхой бодлогын шийдлийг Засгийн газрын оршин тогтнох тухай санал хураалтаар хамтад нь шийдвэрлүүлэх боломжийг Ерөнхий сайдад олгодог. Парламентын тогтолцоотой улсад итгэл хүлээлгэх санал нь Засгийн газар бүрэн эрхээ үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэхэд хангалттай олонхын дэмжлэгтэй эсэхийг баталгаажуулахад чиглэдэг. Засгийн газрыг дэмжиж буй парламентын олонх хямралд орсон үед үүнийг заримдаа ашигладаг бөгөөд итгэл хүлээлгэх санал нь Засгийн газарт итгэл хүлээлгэж түүнийг дэмжих, эсхүл түүнийг огцруулсны үр дагавартай нүүр тулах хоёрын аль нэгийг парламентын гишүүд сонгохоос аргагүй нөхцөлийг бүрдүүлдэг (Венецийн комисс, CDL-AD(2024)016, догол 13). Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэвэл Засгийн газар үргэлжлүүлэн ажиллаж, дэмжүүлсэн бодлогоо хэрэгжүүлнэ. Харин итгэл хүлээлгээгүй бол Ерөнхий сайд, Засгийн газар огцорч, шинэ Ерөнхий сайдыг томилох, эсхүл парламент тарах үр дагавартай тул Ерөнхий сайд өөрт нь итгэл хүлээлгэх асуудлыг парламентад тавих нь Засгийн газар, парламент хоорондын харилцан хяналт, тэнцлийн нэг хөшүүрэг юм.

1992 оны Үндсэн хуулийн уг эхэд Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх асуудлыг ерөнхий зохицуулсан байсан. Тодруулбал, Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд "Өөрт нь итгэл хүлээлгэж байгаа эсэхийг илэрхийлж өгөхийг хүсч Засгийн газар тогтоолын төсөл оруулбал Улсын Их Хурал уул асуудлыг дөчин гуравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан журмаар шийдвэрлэнэ." гэж, Дөчин гуравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт "Улсын Их Хурал Засгийн газрыг огцруулах тухай өөрөө

санаачилсан болон Ерөнхийлөгчийн санал, Ерөнхий сайдын мэдэгдлийг хүлээн авснаас хойш арван тав хоногийн дотор Засгийн газрыг огцруулах эсэхийг хэлэлцэн шийдвэрлэнэ." гэж туссан байжээ. Эдгээр зохицуулалтад Засгийн газар өөрт нь итгэл хүлээлгэж байгаа эсэхийг илэрхийлж өгөхийг хүсэж холбогдох тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулах, Улсын Их Хурал түүнийг хүлээн авснаас хойш 15 хоногийн дотор шийдвэрлэхээр ерөнхий заасан байсан. Засгийн газарт итгэл хүлээлгээгүй тохиолдолд Засгийн газар огцрох ч дараагийн Ерөнхий сайдыг томилох хугацаа, томилоогүй бол үүсэх үр дагавар зэргийг Үндсэн хуульд тухайлан заагаагүй байжээ. Тодруулбал, "Ерөнхий сайдын зүгээс өөрт нь итгэл хүлээлгэж байгаа эсэхийг илэрхийлж өгөхийг Улсын Их Хурлаас хүссэний үр дагавар нь тодорхойгүй, уг асуудалд Улсын Их Хурлын зүгээс хариуцлагатай хандах механизм дутмаг" байсан учраас 1992-2019 онд Ерөнхий сайдын зүгээс ийм тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулж байгаагүй ажээ[30].

Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх зохицуулалтыг боловсронгуй болгох зорилгоор 2019 онд Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг "Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхийн саналаар шийдвэрлэнэ." гэж, мөн зүйлийн 2 дахь хэсгийг "Улсын Их Хурал тогтоолыг баталсан бол Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлж, тухайн асуудлыг дэмжсэнд тооцно. Тогтоолыг батлаагүй бол Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно." гэж тус тус өөрчлөн найруулсан байна. "Ингэснээр Ерөнхий сайд нийгэм, эдийн засгийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх бодлого, хөтөлбөрөө боловсруулж тууштай хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэнэ. Хэрэв Улсын Их Хурал 30 хоногийн хугацаанд шинэ Ерөнхий сайдыг томилж чадахгүй бол Улсын Их Хурлыг тараах нөхцөл бүрдэх тул гүйцэтгэх болон хууль тогтоох эрх мэдлийн харилцан хяналт, тэнцлийг сайжруулах хөшүүрэг болно" гэж үзжээ[31].

2.2.Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн тухайд

---

[30] Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн үзэл баримтлал, 2019, х. 3; Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн тайлбар, 2019, х. 95.

[31] Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн үзэл баримтлал, 2019, х. 7.

Улсын Их Хурал 2019 онд Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу 2020 оны Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийг шинэчлэн найруулахдаа тус хуулийн 100 дугаар зүйлийн 100.1 дэх хэсэгт "Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж заажээ. Түүнчлэн 2023 онд Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулж, улмаар 2024 онд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийг шинээр батлахдаа тус хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсэгт "Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж зохицуулжээ. 2020 оны дээрх хуулийн 100 дугаар зүйлийн 100.1 дэх хэсэгт "... уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж заасныг 2024 оны тус хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсэгт "... уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж өөрчилж, "... түүнээс хойш ..." гэсэн хоёр үгийг шинээр нэмжээ.

Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн агуулгыг тайлбарлаж, түүнд 2024 оны Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсэг нийцсэн эсэхийг шалгахад дараах нөхцөл байдал тогтоогдож байна:

2.2.1.Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал ..." гэж хэн юуг Улсын Их Хуралд оруулах талаар заасан. Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг зөвхөн Ерөнхий сайд өөрөө Улсын Их Хуралд оруулах бөгөөд энэ талаар заавал Засгийн газрын хуралдаанаар шийдвэрлүүлэх, эсхүл Засгийн газрын гишүүдтэй зөвлөлдөх шаардлагагүй. Ерөнхий сайдад буюу Засгийн газарт итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулах бүрэн эрхийг бусад байгууллага, албан тушаалтанд Үндсэн хуулиар олгоогүй байна. Тухайлбал, Засгийн газар танхимын зарчмаар ажиллах, Ерөнхий сайд Засгийн газрыг удирдах Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалтай учраас Засгийн газрын гишүүн өөртөө, эсхүл Засгийн газарт итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулахыг зөвшөөрөөгүй байна.

Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төсөл нь ерөнхий асуудлаар бус, гагцхүү Улсын Их Хурлын дэмжлэг шаардлагатай, улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар байвал зохино. Тухайлбал, "төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудал"-д Үндсэн хуулийн Зургадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7, Гучин наймдугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 2 дахь заалтад зааснаар улсын төсөв, түүний орлого бүрдүүлэх, хуваарилах, зарцуулалтын шинжтэй, эсхүл төрийн санхүү, зээл, албан татвар, мөнгөний бодлого, улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн бодлого, үндсэн чиглэл, хөгжлийн болон үндэсний аюулгүй байдлын бодлого, шинжлэх ухаан, технологийн нэгдсэн бодлого, байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлогын зэрэг тодорхой асуудал хамаарна. Засгийн газар нь төсвийн болон бодлогын эдгээр асуудлыг боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх, баталсан шийдвэрийг биелүүлэх бүрэн эрхийг хэрэгжүүлдэг.

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Ерөнхий сайд Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан тогтоолын төслийг өргөн мэдүүлэхдээ хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэр, төсөв тэдгээрийн зүйл, хэсэг, заалтын талаарх өөрийн байр суурь болон Улсын Их Хурлаас дэмжлэг хүсэж байгаа асуудлыг тодорхой илэрхийлсэн байна. ..." гэж зохицуулжээ. Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсэгт "Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол ..." гэж Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийг эшилж тусгасан байх тул Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулах агуулга алдагдаагүй байна.

2.2.2.Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг "... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор ... шийдвэрлэнэ." гэж хэлэлцэж эхлэх болон шийдвэрлэх хугацааны хязгаарыг тодорхой заасан нь Улсын Их Хурлын гишүүд уг тогтоолын төслийг судалж, бэлтгэл хангах, нухацтай хэлэлцэх, боломжит хугацаанд шийдвэрлэхэд төдийгүй иргэдийн мэдээлэл авах эрхийг хангахад чиглэсэн байна. Ерөнхий сайд өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулснаас хойш 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхэлнэ. Ийнхүү хэлэлцэж эхлэх хугацааг тогтоосон нь

тус хугацаанд Улсын Их Хурлын гишүүн уг тогтоолын төсөлтэй тэгш эрхтэйгээр танилцах, судлах, асуулт, саналаа боловсруулах боломж олгох зорилготой тул уг тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулсан даруйд Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлэх учиртай. Түүнчлэн Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулснаас хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэхээр заажээ. Өөрөөр хэлбэл, уг тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулснаас хойш Улсын Их Хурал 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэх, ийнхүү хэлэлцэж эхэлснээс хойш 7 хоногийн дотор шийдвэрлэх утгатай байна. Тодруулбал, Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хурал хэлэлцэх дээд хугацаа нь 7 хоног байна.

Улсын Их Хурал Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хэлэлцэх журмыг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсэгт "Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэх зэргээр зохицуулсан байна. Үндсэн хуулийн бичвэрт Ерөнхий сайд өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулснаас хойш "... гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэж илт тодорхой заасан хугацааг уг зохицуулалтаар "... 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэж 4 хоногоор уртасгажээ. Түүнчлэн уг тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулснаас хойш "... арав хоногийн дотор ... шийдвэрлэнэ." гэж Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт илт тодорхой заасан хугацааг маргаан бүхий зохицуулалтаар "... 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор ..." шийдвэрлэхээр өөрчилсөн байна. Энэ нь уг тогтоолын төслийг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэх, ийнхүү хэлэлцэж эхэлснээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэхээр ойлгогдож байна. Өөрөөр хэлбэл, уг тогтоолын төслийг оруулснаас хойш нийт 10 хоногийн дотор бус, харин 17 хоногийн дотор шийдвэрлэхээр өөрчилжээ. Иймд маргаан бүхий зохицуулалтаар Улсын Их Хурал Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг хэлэлцэж эхлэх 3 хоногийг 7 хоног болгосон төдийгүй ийнхүү хэлэлцэж эхэлснээс хойш шийдвэрлэх дээд хугацаа 7 хоног байхаар заасныг 10 хоног болгон уртасгасан байх тул Үндсэн хуулийн дээрх заалтыг ноцтой зөрчсөн байна.

Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан даруйд тухайн тогтоолын төслийг Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлэхийг үүрэгжүүлсэн зохицуулалтыг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд тусгаагүй байгаа нь Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн "... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэх шаардлага зөрчигдөх нөхцөлийг бий болгохоор байна. Түүнчлэн улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хурлын чуулганаар хэлэлцэх асуудлын дараалал харгалзахгүйгээр удаашралгүй хэлэлцэж шийдвэрлэх талаар тусгайлан хуульчлаагүй байгаа нь уг тогтоолын төслийг 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэх Үндсэн хуулийн шаардлага зөрчигдөх эрсдэл үүсгэсэн байна.

Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Байнгын хороонд оруулах нь Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу түүнийг Улсын Их Хуралд оруулснаас хойш 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэх хугацааг зөрчих эрсдэлийг нэмэгдүүлэхээр байна. Түүнчлэн парламентын болон хагас ерөнхийлөгчийн тогтолцоотой улсад Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Байнгын хороогоор хэлэлцүүлэхгүйгээр парламентын нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж шийдвэрлэдэг байна. Учир нь Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх нь хууль тогтоох үйл ажиллагаанд хамаарахгүй, харин хууль тогтоох болон гүйцэтгэх эрх мэдлийн хоорондын хяналт, тэнцлийг хангахад чиглэдэг. Иймээс Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.2 дахь хэсэгт "Холбогдох Байнгын хороо, Төрийн байгуулалтын байнгын хороо Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг хуралдаанаараа хэлэлцэн санал, дүгнэлт гаргаж нэгдсэн хуралдаанд оруулна." гэж зайлшгүй зохицуулах шаардлагатай эсэхийг нягталж, уг зохицуулалтыг боловсронгуй болгох нь зүйтэй байна.

2.2.3.Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Ерөнхий сайд ... өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал ..." тухайн тогтоолын төслийг Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхын саналаар шийдвэрлэхээр заасан байна. "Улсын Их Хурлын шийдвэр гаргах журмыг тусгайлан зохицуулсан Үндсэн хуулийн заалтыг эрэг утгаар ойлгож санал хураана. Тухайлбал, ... "Ерөнхий сайдын итгэл

хүлээлгэх тогтоолын төсөл батлахыг дэмжих" гэсэн томьёоллоор санал хураах нь Үндсэн хуульд илүү нийцэхээр байна"[32]*. Иймд Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааныг гишүүдийн олонх нь хүрэлцэн ирснээр хүчинтэйд үзэж (Үндсэн хуулийн Хорин долдугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг), Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг батлахыг дэмжих агуулгаар санал хурааж, нийт гишүүний олонхоор буюу туйлын олонхоор батлахаар байна.*

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсэгт "Ерөнхий сайд ... өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг ... шийдвэрлэнэ." гэж заажээ. Тус хэсгийн "уг асуудал" гэдэгт юуг хамаарууллан ойлгох нь бүрхэг байх тул үүнийг Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг батлахыг дэмжих агуулгаар санал хураахаас өөрөөр ойлгох эрсдэл үүсгэсэн байна. "Уг асуудал" гэдгийг Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг эерэг утгаар ойлгож шийдвэрлэхээс илүү өргөн, эсхүл салаа утгаар хэрэглэх боломжтой байх тул эрх зүйн тодорхой байдлыг хангахгүй байна. Иймд тус зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн "уг асуудал" гэсэн нь Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг батлахыг дэмжих агуулгаар санал хураах утгыг алдагдуулж, Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт нийцээгүй байна.

2.2.4.Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Улсын Их Хурал тогтоолыг баталсан бол Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлж, тухайн асуудлыг дэмжсэнд тооцно. Тогтоолыг батлаагүй бол Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно." гэж шийдвэрийн үр дагаврыг зохицуулсан байна. Энэ агуулгыг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.3 дахь хэсэгт "Энэ хуулийн 102.1-д заасан тогтоолын төслийг Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхын саналаар баталсан бол Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлж, тухайн асуудлыг дэмжсэнд тооцно. Тогтоолын төслийг батлаагүй бол Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцож, энэ тухай тогтоол баталсанд тооцно." гэж тусгажээ.

Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төсөл Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхын дэмжлэг аваагүй бол батлагдахгүй бөгөөд Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцож, түүнээс хойш 30 хоногийн дотор шинэ Ерөнхий сайдыг Үндсэн хуулийн Гучин есдүгээр зүйлийн 2 дахь

[32] Цэцийн дүгнэлт, 2025, №08.

хэсэгт заасны дагуу томилно (Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг). Энэ хугацаанд Улсын Их Хурал шинэ Ерөнхий сайдыг томилоогүй бол Ерөнхийлөгч Улсын Их Хурлыг тараах шийдвэр гаргана (Үндсэн хуулийн Хорин хоёрдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг).

2019 онд Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийг өөрчлөн найруулсны дараа 2025 оны 5 дугаар сарын 28-ны өдөр Ерөнхий сайдаас "Монгол Улсын Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тухай" тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн байна. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.2 дахь хэсэгт заасны дагуу Төрийн байгуулалтын байнгын хороо уг тогтоолын төслийг 2025 оны 6 дугаар сарын 02-ны өдөр хэлэлцэж, 17 гишүүн буюу 73.9 хувийн саналаар дэмжсэн байна. Мөн өдрийн Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар "Монгол Улсын Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг батлах эсэх асуудлаар нууц санал хураалт явуулж, санал хураалтад 82 гишүүн оролцож, 44 гишүүн дэмжиж, 38 гишүүн дэмжээгүйгээс нийт гишүүний олонхын буюу 64-өөс доошгүй тооны гишүүний дэмжлэгийг аваагүй тул уг тогтоолын төслийг батлаагүй байна[33].

Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонх буюу 64-өөс доошгүй тооны гишүүн дэмжсэн бол уг тогтоолыг баталсанд тооцно. Улсын Их Хурал уг тогтоолыг баталсан бол Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлж, тухайн асуудлыг дэмжсэнд тооцно (Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг). Иймд Улсын Их Хурал Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг баталснаар ийнхүү итгэл үзүүлсэн гэж үзэхээс гадна уг тогтоолын төсөлд тусгасан улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлыг мөн дэмжсэнд тооцох үр дагавартайгаараа онцлог байна. Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.7 дахь хэсэгт "Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлэх тогтоолыг баталсантай холбогдуулан шаардлагатай бол уг тогтоолд нийцүүлэн зохих хууль, бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн төсөлд өөрчлөлт оруулах асуудлыг Улсын Их Хурал энэ хуульд заасан журмаар хэлэлцэн шийдвэрлэнэ." гэж заасан байна.

---

[33] Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл, 2025.06.02, х. 188-189.

Нэгтгэн дүгнэвэл

3.Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг "Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхийн саналаар шийдвэрлэнэ." гэж 2019 онд өөрчлөн найруулсан байна. Гэвч Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсэгт "Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ." гэж заасан нь Үндсэн хуулийн тус хэсгийг зөрчсөн байна. Учир нь Ерөнхий сайд өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулснаас хойш "... гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэж Үндсэн хуулийн бичвэрт илт тодорхой заасан хугацааг "... 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэж 4 хоногоор уртасгажээ. Түүнчлэн уг тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд оруулснаас хойш "... арав хоногийн дотор ..." шийдвэрлэхээр Үндсэн хуулийн бичвэрт илт тодорхой заасан хугацааг "... 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор ..." гэж уртасгасан тул уг тогтоолын төслийг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэх, ийнхүү хэлэлцэж эхэлснээс хойш 10 хоногийн дотор (нийт 17 хоногийн дотор) шийдвэрлэхээр ойлгогдож байна. Мөн маргаан бүхий зохицуулалтад "уг асуудал" гэж бүрхэг заасан нь Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг батлахыг дэмжих агуулгаар санал хураах Үндсэн хуулийн утгыг алдагдуулах эрсдэлтэй байна.

4.Ерөнхий сайдыг огцруулах, эсхүл түүнд итгэл хүлээлгэх тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг 3-10 хоногт хэлэлцэж шийдвэрлэхээр Үндсэн хуульд заасан байна. Иймээс эдгээр тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн даруйд гишүүдэд хүргүүлэх, Улсын Их Хурлын чуулганаар хэлэлцэх асуудлын дараалал харгалзахгүйгээр энэ хугацааны дотор удаашралгүй, шууд хэлэлцэж шийдвэрлэх зэрэг нарийвчилсан зохицуулалтыг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд тусгах шаардлагатай байна. Түүнчлэн Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай санал Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн хэлбэртэй байх, уг тогтоолын төслийг батлахыг дэмжих агуулгаар санал хураахаар тодорхой хуульчилбал зохино. Мөн

Ерөнхий сайдыг огцруулах, эсхүл түүнд итгэл хүлээлгэх тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг Байнгын хороогоор хэлэлцүүлэх зайлшгүй шаардлагатай эсэхийг нягталж, холбогдох зохицуулалтыг боловсронгуй болгох нь зүйтэй байна.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн ... 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн "... уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш ..." гэж заасан нь Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт тус тус нийцээгүй төдийгүй эдгээр зохицуулалтад "уг асуудал" гэх ойлгомжгүй нэр томьёо хэрэглэж, эрх зүйн тодорхой байдлыг хангаагүй байх тул хууль дээдлэх ёсыг зөрчсөн байна"[34] гэсэн үндэслэлийг хийсэн байна.

Энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн Үндсэн тогтоогчийн (**1992 оны**) анхдагч үзэл санаа болон хууль тогтоогчийн (**Үндсэн хуульд оруулсан 2019 оны нэмэлт, өөрчлөлтөд холбогдох**) хоёрдогч үзэл санаа зэргийн үндсэн агуулга өмнө нь ямар байсан, хэрхэн өөрчлөгдсөн эсэх талаар авч үзснээр Үндсэн хууль хэрэглээний хувьд онцлог байна.

А.Хууль дээдлэх зарчим зөрчигдсөн нь

Нэгдүгээрт, Монгол Улсын Үндсэн хуульд баталгаажуулсан хууль дээдлэх зарчмын гол агуулга нь нийт байгууллага, иргэний аливаа үйл ажиллагаа Үндсэн хуульд бүрнээ нийцсэн байхын зэрэгцээ хуулийн хүрээнд явагдах агуулгыг илэрхийлнэ. Хууль дээдлэх зарчмын суурь болох Үндсэн хуулийг дээдлэх үзэл баримтлалын үүднээс Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх талаархи холбогдох зохицуулалтыг авч үзвэл, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно" гээд "***... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ...***" гэж тодорхой хугацааг шууд нэрлэн зааж тогтоосон нь

---

[34] Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 12 дугаар сарын 26–ны өдрийн "*Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1, 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн холбогдох зохицуулалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийг зөрчсөн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай*" 12 дугаар дүгнэлтийн үндэслэлээс хэсэгчлэн авав. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17435075684932 [Сүүлд үзсэн:2026.02.06]

энэ хугацаанаас өөрөөр тогтоохыг зөвшөөрөөгүй (**хориглосон**) байна. Энэ нь холбогдох Үндсэн хуулийн хэм хэмжээний үзэл санаа, агуулгыг илэрхийлж байна. Хэрэв дээрхи шууд нэрлэн заасан тодорхой хугацаанаас өөрөөр тогтоосон (**хугацаа**) бол "**Үндсэн хуулийн зөрчил**" гэж үзэж болохоор байна. Өөр үгээр хэлбэл, Үндсэн хуульд тодорхой хугацааг шууд нэрлэн заачихсан учир тухайн хугацааг хууль тогтоогчид баримтлах учиртай. Тиймээс түүнийг багасгах, эсвэл нэмэх зэргээр тогтоосон хугацаанд өөрчлөлт оруулах хууль зүйн хувьд боломжгүй юм.

Энэ талаар Н.Лүндэндорж *Монгол Улсын Үндсэн хууль*: *Шинжлэх ухааны тайлбар* хэмээх (**2022**) бүтээлд "*Уг асуудлыг "... **Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ** " гэж хугацаа тогтоосон нь асуудлыг хэлэлцэхэд гишүүдийг бэлтгэх болон тухайн асуудлыг хугацаа алдаж сунжруулахгүйгээр шийдвэр гаргаж, Засгийн газрын хэвийн үйл ажиллагааг алдагдуулахгүй байх бодлогыг хууль тогтоогч баримталсан гэж үзнэ. Хэрэв ийнхүү уг асуудлыг хэлэлцэж эхлэх болон эцэслэн шийдвэрлэх хугацааг Үндсэн хуулиар баталгаажуулаагүй нөхцөлд хэдэн сар, жилээр үргэлжлэхийг хэн ч тааж мэдэхгүй. Тийм учраас хууль тодорхой байх зарчмын үүднээс хууль тогтоогч ийнхүү эдгээр хугацааг эрүүл оюун ухааны шүүмж даах хугацаа гэж үзсэн байна*" гэж бичсэн байна[35]. Харин Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцээс [36] Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "… ***Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэсний хэрэглээний тайлбарыг дараах үндэслэлээр хийсэн байна. **Үүнд**:

"**2.2.*"... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэдэг нь Ерөнхий сайдыг огцруулах санал тавьсан өдрөөс хойш 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэхийг хэлнэ. 3 хоногийн дараа хэлэлцэх хугацааг тухайлан заасан нь уг хугацаанд Улсын Их Хурлын гишүүн бүр Ерөнхий сайдыг огцруулах саналтай тэгш эрхтэйгээр танилцах, судлах, санал, асуултаа боловсруулах, Ерөнхий сайд хариу тайлбараа бэлтгэх боломж олгох зорилготой тул уг саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан даруйд Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлэх нь зүйтэй байна*** ..."[37] гэж дээрхи зохицуулалтад тусгагдсан шаардлага гэж дүгнэсэн байна.

---

[35] Н.Лүндэндорж. "Монгол Улсын Үндсэн хууль: Шинжлэх ухааны тайлбар", Улаанбаатар хот: Адмон принтинг, 2022.

[36] Дүгнэлт, 2025, №08.

[37] Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 10 дугаар сарын 22–ны өдрийн "*Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулсан үйл ажиллагаа Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцсэн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай*" 08 дугаар дүгнэлтийн үндэслэлээс хэсэгчлэн авав. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17433600279452 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

Мөн түүнчлэн, Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн зорилго нь Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг зохицуулсан бөгөөд **хэн санаачлах** (*Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь*), **хэрхэн санаачлах** (*Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор өргөн мэдүүлэх*), **хэрхэн хэлэлцэх** (*гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэх*), **ямар үр дагавар гарах** (*Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонх уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно*) зэрэг процессын дарааллыг журамласан байна.

Дээрхийг нэгтгэн дүгнэвэл, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсгийн "Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ" гэвд "... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэж Үндсэн хуульд заасан хугацаанаас өөрөөр заасан буюу хугацааг нэмж өөрчилсөн байна. Иймхүү Үндсэн хуульд **шууд нэрлэн заасан тодорхой хугацааг** төдийгүй Үндсэн хуулиар **тавьсан шаардлагыг** өөрчилсөн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим болох хууль дээдлэх зарчмын агуулгад нийцэхгүй байна.

Хоёрдугаарт, өмнө дурдсанчлан, тус хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн "Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ" гэсний "... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "... ***хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн***" гэснийг зөрчсөн, үзэл баримтлал, зарчимд нь мөн адил нийцэхгүй байна. Энэ талаар Н.Лүндэндорж *Монгол Улсын Үндсэн хууль*: *Шинжлэх ухааны тайлбар* хэмээх (**2022**) бүтээлд "*"**Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж ...**" гэж 72 цагийн хугацаа заасан нь УИХ–ын гишүүдийг гэнэтийн шийдвэр гаргахаас сэргийлэх, уг асуудлыг судлах, бэлтгэлийг хангах хугацааг Үндсэн хууль тогтоогчид хууль тогтоогч нарт олгохыг зорьсон гэж үзнэ. ... хэлэлцэж*

эхлэх болон эцэслэн шийдвэрлэх хугацаа, УИХ–ын нийт гишүүд буюу 39 болон түүнээс дээш гишүүдийн саналаар асуудлыг шийдвэрлэхээр ийнхүү Үндсэн хуулиар тогтоосон нь Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлэх эсэх талаарх УИХ–ын тогтоолын төслийг сунжруулж, эцэс төгсгөлгүй буюу удаа хугацаагаар хэлэлцүүлэг өрнүүлэхээс сэргийлэх зорилготой гэж ойлгоно" гэж бичсэн байна[38].

Б.Үндсэн хуулиар процедур тогтоосон хэм хэмжээ зөрчигдсөн нь

Нэгдүгээрт, БНМАУ–ын Ардын Их Хурлаас буюу **Үндсэн хууль тогтоогчоос** 1992 оны 1 дүгээр сарын 13–ны өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлд "1.Засгийн газар бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй гэж үзвэл хугацаа дуусахаас өмнө огцрох тухайгаа Ерөнхий сайд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж болно. 2.Ерөнхий сайд, эсхүл Засгийн газрын гишүүдийн тэн хагас нь нэгэн зэрэг огцорвол Засгийн газар бүрэлдэхүүнээрээ огцорно. 3.Улсын Их Хурал Засгийн газрыг огцруулахыг тухай өөрөө санаачилсан болон Ерөнхийлөгчийн санал, Ерөнхий сайдын мэдэгдлийг хүлээн авснаас хойш арван тав хоногийн дотор Засгийн газрыг огцруулах эсэхийг хэлэлцэн шийдвэрлэнэ. 4.Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Засгийн газрыг огцруулах тухай саналыг албан ёсоор тавьбал Улсын Их Хурал хэлэлцэн шийдвэрлэнэ"[39] гэж анхлан зохицуулсныг Монгол Улсын Их Хурлаас буюу **хууль тогтоогчоос** 2019 оны 11 дүгээр сарын 14–ний өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн 3 дугаар зүйлийн 11 дэх заалтаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийг "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал **Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн** арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно. 2.Ерөнхий сайд огцорвол Засгийн газар бүрэлдэхүүнээрээ огцорно"[40] гэж өөрчлөн найруулсан байна. Өөрөөр хэлбэл, Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг зохицуулсан процессын дарааллыг ийнхүү тогтоосон байна.

Энэхүү нэмэлт, өөрчлөлт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Жаран есдүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэгт зааснаар Үндсэн хуулийн нэгэн адил

[38] Н.Лүндэндорж. "Монгол Улсын Үндсэн хууль: Шинжлэх ухааны тайлбар", Улаанбаатар хот: Адмон принтинг, 2022.
[39] https://www.parliament.mn/nn/12592/ [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]
[40] https://www.parliament.mn/nn/9600/ [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

хүчинтэй байхаар зохицуулсан. Хэдий тийм боловч дээрх нэмэлт, өөрчлөлт нь энэ хугацаанд удаа дараа зөрчигдсөөр ирсэн байна. **Жишээ болгон өмнө нь үйлчилж байсан (2020)** Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 5 дугаар сарын 13–ны өдөр баталсан Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн[41] 99 дүгээр зүйл (**Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх**)–ийн 99.1 дэх хэсэгт "Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол **Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн** 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ" гэж заасныг дурдаж болох юм.

Харин одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй (**2024**) Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйл **(Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх**)–ийн 101.1 дэх хэсгийн "Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол **Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн** 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ" гэж өмнө нь үйлчилж байсан холбогдох хуулийн дээрхи зохицуулалттай мөн адил агуулгаар зохицуулсан байна.[42]

Энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлээр тодорхой процедур тогтоосон хэм хэмжээ буюу тусгайлан тогтоосон зарчим болох "**Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно**" гэсэн хэм хэмжээний өмнө дурдсан үзэл санаа, гол агуулга, тусгайлан тогтоосон зарчим зэрэгт нь нийцэхгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт "Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно" гэж зааснаар хууль тогтоогч Улсын Их Хурлын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны үндсэн хэлбэр болох чуулганы хуралдааны дэгийг[43] Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны

---

[41] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15412 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

[42] Энэхүү өгүүллийн хавсралтаас дэлгэрүүлж үзнэ үү.

[43] Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2007 оны 6 дугаар сарын 20–ны өдрийн "*Улсын Их Хурлын тухай хуулийн зарим заалт, Улсын Их Хурлын 2006 оны 14 дүгээр тогтоол Үндсэн хууль зөрчсөн эсэх тухай маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай*" 08 дугаар

дэгийн тухай хуулиар батлахдаа удаа дараа (**2020, 2024**) Үндсэн хуулийн дээрхи нэмэлт, өөрчлөлтийг буюу Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг зөрчсөн байна.

Иймхүү хууль тогтоогч Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсгээр "... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэсэн зохицуулалтыг баталсан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "... ***Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэсэн зохицуулалтын холбогдох агуулгыг өөрчлөн алдагдуулсан төдийгүй Үндсэн хуулийн холбогдох нэмэлт, өөрчлөлтийн үндсэн зорилгод нийцэхгүй гэж үзэх үндэслэлтэй байна. Энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд (**2019**) оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг хэлэлцэн баталсан Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны тэмдэглэлүүдээс /Пүрэв гараг, 2019.11.14/ харагдаж байна.[44]

Хоёрдугаарт, өмнө дурдсанчлан, тус хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн "Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ" гэсний "... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхийн саналаар шийдвэрлэнэ" гэсний "... ***Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ..." гэснийг зөрчсөн, үзэл баримтлал, зарчимд нь мөн адил нийцэхгүй байна.

2.Ерөнхий сайдыг огцруулах болон Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хуульчилж ирсэн байдал, түүхэн уламжлал, зохицуулалтын харьцуулалт

Энэ хэсэгт Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын маргаан бүхий холбогдох зохицуулалтын харьцуулалтын талаар товчхон авч үзэв.

дүгнэлтийн үндэслэлээс авав. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=1110 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

[44] https://www.parliament.mn/nn/10072/ [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

А.Монгол Улсын (1992 оны) Үндсэн хууль болон түүнд оруулсан (2019 онд) нэмэлт, өөрчлөлтийн холбогдох зохицуулалтын харьцуулалт

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох (**43. 44**) зүйлүүдийг түүвэрлэн авч үзвэл, эдгээр зүйлд үзэл санаа, гол агуулга, суурь зарчмын хувьд зарчмын шинжтэй өөрчлөлт орсон болох нь эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулалтаас тодорхой харагдаж байна. Энэ талаар тодруулбал,

Нэгд, өмнө дурдсанчлан, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1992 оны анхны бичвэрт "*1.Засгийн газар бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй гэж үзвэл хугацаа дуусахаас өмнө огцрох тухайгаа Ерөнхий сайд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж болно. 2.Ерөнхий сайд, эсхүл Засгийн газрын гишүүдийн тэн хагас нь нэгэн зэрэг огцорвол Засгийн газар бүрэлдэхүүнээрээ огцорно. 3.Улсын Их Хурал Засгийн газрыг огцруулахыг тухай өөрөө санаачилсан болон Ерөнхийлөгчийн санал, Ерөнхий сайдын мэдэгдлийг хүлээн авснаас хойш арван тав хоногийн дотор Засгийн газрыг огцруулах эсэхийг хэлэлцэн шийдвэрлэнэ. 4.Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Засгийн газрыг огцруулах тухай саналыг албан ёсоор тавьбал Улсын Их Хурал хэлэлцэн шийдвэрлэнэ*" гэж зохицуулсныг Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан 2019 оны нэмэлт, өөрчлөлтөөр "*1.Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно. 2.Ерөнхий сайд огцорвол Засгийн газар бүрэлдэхүүнээрээ огцорно*" гэж өөрчлөн найруулсан байна.[45] Энэ талаар судлаачид императив хэм хэмжээ тогтоосон[46] гэж үзсэн байна.

Хоёрт, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1992 оны анхны бичвэрт "*Өөрт нь итгэл хүлээлгэж байгаа эсэхийг илэрхийлж өгөхийг хүсч Засгийн газар тогтоолын төсөл оруулбал Улсын Их Хурал уул асуудлыг дөчин гуравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан журмаар шийдвэрлэнэ*" гэж зохицуулсныг Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан 2019 оны нэмэлт, өөрчлөлтөөр "*1.Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын*

[45] Энэхүү өгүүллийн хавсралтаас дэлгэрүүлж үзнэ үү.

[46] Н.Лүндэндорж, Монгол Улсын Үндсэн хууль: Шинжлэх ухааны тайлбар, ред. Н.Жанцан, Анхны хэвлэл, Адмон принтинг, 2022, 713 дахь тал.

төслийг оруулбал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхийн саналаар шийдвэрлэнэ. 2.Улсын Их Хурал тогтоолыг баталсан бол Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлж, тухайн асуудлыг дэмжссэнд тооцно. Тогтоолыг батлаагүй бол Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно" гэж өөрчлөн найруулсан байна.[47] Энэ талаар зарим судлаачид "*Ерөнхий сайд УИХ–аас итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлаар хандах нь өөрт халтай байх тул 1992 оны Үндсэн хуулийн эхэд уг механизм туссан хэдий ч бараг ашиглалгүй өнөөдрийг хүрсэн шигээ энэ хэсэг царцах магадлалтай*"[48] гэж таамаглал дэвшүүлж байв.

Нэгтгэн дүгнэж үзвэл, Монгол Улсын Үндсэн хуульд (**2019 онд**) оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр энэ хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйл болон Дөчин дөрөвдүгээр зүйл зэрэгт үзэл санаа, гол агуулга, суурь зарчмын хувьд зарчмын шинжтэй өөрчлөлт оруулсан төдийгүй Үндсэн хуулиар процедур тогтоосон хэм хэмжээ бүхий шаардлага нэг бүрийг нарийвчлан хуульчилсан байна.

Б.Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын холбогдох зохицуулалтын (2020, 2024 онуудын) харьцуулалт

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын холбогдох зохицуулалтыг түүвэрлэн авч үзвэл, эдгээр хуулийг батлах болгонд удаа дараа хууль дээдлэх зарчим, нэн ялангуяа Үндсэн хууль дээдлэх зарчим зөрчигдөж ирсэн байна. Өөрөөр хэлбэл маргаан бүхий агуулга хэвээр (**хадгалагдаж**) байсаар өнөөг хүрсэн байна. Энэ талаар тодруулбал,

Нэгд, өмнө нь үйлчилж байсан (**2020**) Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 99 дүгээр зүйл (**Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх**)–ийн 99.1 дэх хэсэгт "*Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ*"[49] гэж зохицуулж байв. Харин одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй (**2024**) Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйл (**Ерөнхий сайдыг**

[47] Энэхүү өгүүллийн хавсралтаас дэлгэрүүлж үзнэ үү.
[48] Н.Лүндэндорж, Монгол Улсын Үндсэн хууль: Шинжлэх ухааны тайлбар, ред. Н.Жанцан, Анхны хэвлэл, Адмон принтинг, 2022, 716 дахь тал.
[49] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15412 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

огцруулах асуудлыг хэлэлцэх)–ийн 101.1 дэх хэсэгт "*Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ*" [50] гэж өмнөх хуулийн зохицуулалттай мөн адил утга агуулгаар Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх талаар хуульчилсан байна.

Хоёрт, 2020 оны Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 100 дугаар зүйл (**Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хэлэлцэх**)–ийн 100.1 дэх хэсэгт "*Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ*"[51] гэж зохицуулж байв. Тэгвэл 2024 оны Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйл (**Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хэлэлцэх**)–ийн 102.1 дэх хэсэгт "*Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ*"[52] гэж өмнөх хуулийн зохицуулалттай мөн адил утга агуулгаар Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хэлэлцэх талаар хуульчилсан байна.

Нэгтгэн дүгнэж үзвэл, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын дурдсан зохицуулалт (**101.1., 102.1**) нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг болон Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчсөн болох нь тодорхой харагдаж байна.

В. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын маргаан бүхий зохицуулалтын (101.1., 102.1) хэрэгжилт

Энэ дэд хэсэгт одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн

[50] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17140612614151 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]
[51] Мөн тэнд
[52] Мөн тэнд

101.1 дэх хэсэг болон 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн хэрэгжилтийн талаар товчхон авч үзье.

Нэгд, өмнөх хэсэгт дурдсанчлан, Монгол Улсын Их Хурлаас 2025 оны 10 дугаар сарын 17–ны өдөр "*Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай*" 95 дугаар тогтоолыг батлан гаргахдаа Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт тусгагдсан шаардлага тус бүрийг хангаагүй талаар Үндсэн хуулийн цэц (2025, №08) эцэслэн дүгнэсэн. Энэхүү дүгнэлтийн үндэслэлд:

> "Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно." гэж 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр өөрчлөн найруулсан байна. Улсын Их Хурлын 2025 оны 95 дугаар тогтоолыг гаргахдаа энэ зохицуулалтад тусгагдсан шаардлага тус бүрийг хангасан эсэхийг шалгах нь зүйтэй байна.
>
> 2.1."Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал ..." гэдэгт 32, эсхүл түүнээс дээш гишүүн Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавьсан байхыг ойлгоно. Монгол Улсын Их Хурлын гишүүд 2025 оны 10 дугаар сарын 07-ны өдрийн УИХ-03/11570 дугаар албан бичгээр "Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай" саналыг Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгаланд тавьсан бөгөөд уг саналд 54 гишүүний гарын үсэг байгаа нь Үндсэн хуулийн цэцийн хуралдаанд ирүүлсэн нотлох баримтаар тогтоогдож байна[53].
>
> 2.2."... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэдэг нь Ерөнхий сайдыг огцруулах санал тавьсан өдрөөс хойш 3 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэхийг хэлнэ. 3 хоногийн дараа хэлэлцэх хугацааг тухайлан заасан нь уг хугацаанд Улсын Их Хурлын гишүүн бүр Ерөнхий сайдыг огцруулах саналтай тэгш эрхтэйгээр танилцах, судлах, санал, асуултаа боловсруулах, Ерөнхий сайд хариу тайлбараа бэлтгэх боломж олгох зорилготой тул уг саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан даруйд Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлэх нь зүйтэй байна. Гэвч Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзоригоос Төрийн

[53] Улсын Их Хурлын Тамгын газар, 2025.10.17, №ТГ-02/1204.

байгуулалтын байнгын хорооны дарга Ц.Сандаг-Очирт хандан явуулсан 2025 оны 10 дугаар сарын 09-ний өдрийн УИХ-03/11679 дүгээр хүсэлтэд "… Ерөнхий сайдыг огцруулах талаар гаргасан бидний саналыг Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны хуралдаанаар уг асуудлыг хэлэлцэж эхлэх үед тараалгах арга хэмжээ авна уу. ..." гэсэн байх бөгөөд мөн сарын 07-ны өдрөөс 09-ний өдөр хүртэлх хугацаанд энэхүү саналыг Улсын Их Хурлын гишүүдэд яагаад хүргүүлээгүй тухай тайлбарыг маргалдагч талаас ирүүлээгүй байна. Тус хүсэлтийн дагуу "Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай" саналыг 2025 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдөр Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлсэн гэдэг нь гэрчийн мэдүүлэг болон бусад нотлох баримтаар тогтоогдож байна.

2.3."... Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг ... арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. ..." гэдэгт Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь санал албан ёсоор тавьсан өдрөөс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэхийг ойлгоно. Улсын Их Хурлын 54 гишүүн 2025 оны 10 дугаар сарын 07-ны өдөр саналыг албан ёсоор тавьсан тул 2025 оны 10 дугаар сарын 17-ны өдөрт багтаан шийдвэрлэх шаардлагатай. Улсын Их Хурал 2025 оны 10 дугаар сарын 17-ны өдөр "Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай" 95 дугаар тогтоолыг баталж, уг асуудлыг 10 хоногийн хугацаанд багтаан шийдвэрлэсэн байна” гэж дурдсан байна.

Дээрхи маргаан бүхий тогтоолыг хэлэлцэн батлахдаа Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсгийг тус тус үндэслэн шийдвэрлэсэн байна.

Хоёрт, Монгол Улсын Засгийн газраас 2025 оны 5 дугаар сарын 28–ны өдрийн “*Итгэл хүлээлгэх тухай*” ЗГ–1/69 тоот албан бичгээр “Монгол Улсын Их Хуралд “*Монгол Улсын Ерөнхий сайдад итгэл хүлээлгэх тухай*” тогтоолын төсөл”–ийг өргөн барьсан.[54] Үүнд:

> ““Хурдтай хөгжлийн төлөөх Зориг” уриан доор хэрэгжүүлж байгаа Монгол Улсын Засгийн газрын 2024 – 2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт туссан Үндэсний баялгийн сан, хөгжлийн 14 мега төсөл, эрчим хүчний салбарын реформ, бүсчилсэн хөгжил зэрэг томоохон зорилтуудын хэрэгжилтийг эрчимжүүлж, бодит үр дүнг бататгах, цаашид дэвшүүлсэн

[54] https://d.parliament.mn/tusul/54484e06-a7d6-424a-803a-2a8f24c6115e [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

бодлого, зорилтоо хамтын хариуцлагын зарчимд тулгуурлан тогтвортой хэрэгжүүлэх шаардлагыг харгалзан хамтарсан Засгийн газрын бодлогыг дэмжиж, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун – Эрдэнэд итгэл хүлээлгэхээр тогтсугай”[55] гэж дурдсан байна.

Дээрхи тогтоолын төслийг өргөн барихдаа Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийг тус тус үндэслэсэн байна. Уг асуудлыг хэлэлцээд Монгол Улсын Их Хурлаас 2025 оны 06 дугаар сарын 03–ны өдөр “*Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцох тухай*” 52 дугаар тогтоолыг баталсан байна.[56]

Нэгтгэн дүгнэж үзвэл, Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны 10 дугаар сарын 17–ны өдөр “*Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай*” 95 дугаар тогтоол болон Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны 06 дугаар сарын 03–ны өдөр “*Монгол Улсын Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцох тухай*” 52 дугаар тогтоол зэрэг нь Үндсэн хуулиар тусгайлан процедур тогтоосон хэм хэмжээнүүд болох Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйл болон Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн холбогдох зохицуулалтыг зөрчсөн Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн маргаан бүхий хэм хэмжээнүүдийг (**үндэслэн**) хэрэглэх замаар аль аль нь батлагдсан байна.

III.Дүгнэлт, санал

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын (**2020, 2024**) холбогдох зохицуулалтыг авч үзвэл, эдгээр хуулийг хууль тогтоогчоос батлах болгонд удаа дараа хууль дээдлэх зарчим, нэн ялангуяа Үндсэн хууль дээдлэх зарчим зөрчигдөж ирсэн байна. Өөрөөр хэлбэл, дурдсан хуулиудад маргаан бүхий агуулга хэвээр (**хадгалагдаж**) байсаар өнөөг хүрсэн байна.

Эцэст нь тэмдэглэхэд, одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй (**2024**) Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсгийн “Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ” гэсний “... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа***

[55] Мөн тэнд
[56] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17431704070962 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

хэлэлцэж эхлэн ...” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “... ***хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн***” гэснийг, мөн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно” гэсний “... ***Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ...” гэснийг;

Мөн түүнчлэн тус хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн “Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ” гэсний “... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ...” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “... ***хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн***” гэснийг, мөн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхийн саналаар шийдвэрлэнэ” гэсний “... ***Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ...” гэснийг тус тус зөрчсөн, үзэл баримтлал, зарчимд нь нийцэхгүй байна гэж дүгнэж байна. Энэ үндсэн дээр дараахь цөөн хэдэн саналыг дэвшүүлж байна. **Үүнд**:

Нэгдүгээрт, хууль тогтоогч буюу “Улсын Их Хурал” хууль тогтоох онцгой бүрэн эрхийнхээ хүрээнд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох зохицуулалтад нийцүүлэн Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэг, 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн “**7 хоногийн дараа**” гэснийг “**3 хоногийн дараа**” гэж тус тус өөрчлөн найруулах; эсхүл

Хоёрдугаарт, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсгийн “... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ...” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “... ***хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн***” гэснийг, мөн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “... ***Улсын Их Хурал гурав***

хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ...” гэснийг; мөн түүнчлэн тус хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн “... ***Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ...” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “... ***хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн***” гэснийг, мөн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн “... ***Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн*** ...” гэснийг тус тус зөрчсөн байх тул Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуульд[57] заасны дагуу “Үндсэн хуулийн цэц” хянан хэлэлцэж хүчингүй болгож болох юм.[58]

Гуравдугаарт, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн холбогдох зохицуулалтыг хууль тогтоогч Үндсэн хуульд нийцүүлэн өөрчлөн найруулсан, эсвэл Үндсэн хуулийн цэцээс хүчингүй болгосон гэдгээс үл хамааран маргаан бүхий зохицуулалтын агуулга буцаж үйлчлэхгүй үр дагавартай байх ёстой.[59]

---

[57] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=19 [Сүүлд үзсэн:2025.12.01]

[58] Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 12 дугаар сарын 26–ны өдрийн “*Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1, 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн холбогдох зохицуулалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийг зөрчсөн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай*” 12 дугаар дүгнэлтээр Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт "… уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "... хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн.", Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "… Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. ..." гэж, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсгийн "... уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш ..." гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "... хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн.", Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн "... Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор ... шийдвэрлэнэ." гэж заасанд тус тус нийцээгүй байна. Иймд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт "… уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн ..." гэж, 102 дугаар зүйлийн 102.1 дэх хэсэгт "… уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш ..." гэж заасныг Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасны дагуу 2025 оны 12 дугаар сарын 26-ны өдрөөс эхлэн түдгэлзүүлсэн байна. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17435075684932 [Сүүлд үзсэн:2026.02.06]

[59] Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 22 дугаар зүйл (**Үндсэн хуульд нийцээгүй тухай шийдвэр гаргасны үр дагавар**) – ийн 1 дэх хэсэгт “Үндсэн хуульд нийцээгүй хууль, зарлиг, Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгчийн бусад шийдвэр, Засгийн газрын шийдвэр, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, сонгуулийн төв байгууллагын шийдвэр, түүнчлэн өмнөх шийдвэрээ Цэц хүчингүй болгосон нь тэрхүү хууль, зарлиг, шийдвэр, гэрээний улмаас учирсан хор хохирол болон бусад үр дагаврын асуудлыг шийдвэрлэх шууд үндэслэл болохгүй. Гагцхүү Эрүүгийн хууль, эсхүл Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлагыг хөнгөрүүлэх үндэслэл тогтоогдсон бол Цэцийн шийдвэрийг баримтлан хэргийг зохих хууль тогтоомжийн дагуу дахин хянаж болно” гэж заасан. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=365 [Сүүлд үзсэн:2026.02.06]

References

Б.Баярсайхан. (2024). Үндсэн хуулийн хөгжлийг шинэ хандлагаар судлах нь. In Н. О.Мөнхсайхан, *Бяраагийн Чимидийн уншлага: Үндсэн хуулийг дээдлэн шүтэх ёс* (p. 27). Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл: Адмон принтинг.

Б.Чимид. (2008). *Үндсэн хуулийн мэдлэг.* Улаанбаатар хот: Адмон принтинг.

Б.Чимид. (2008). *Үндсэн хуулийн мэдлэг.* Улаанбаатар хот: Адмон принтинг.

Б.Чимид. (2024). *Үндсэн хуулийг дээдлэн шүтэх ёс.* Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл: Адмон принтинг.

Б.Чимид. (2024). *Үндсэн хуулийг дээдлэн шүтэх ёс.* Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл: Адмон принтинг.

Д.Гангабаатар. (2019). *Үндсэн хуулийн эрх зүй.* Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл: МУИС Пресс.

Ж.Амарсанаа. (2012). *Үндсэн хуулийн маргаан* (Vol. Анхны хэвлэл). (Д. Ц. Л.Баасан, Ed.) Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл: Адмон принтинг.

Ж.Амарсанаа. (2012). *Үндсэн хуулийн маргаан* (Vol. Анхны хэвлэл). (Д. Ц. Л.Баасан, Ed.) Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл: Адмон принтинг.

Ж.Амарсанаа. (2012). *Үндсэн хуулийн маргаан* (Vol. Анхны хэвлэл). (Д. Ц. Л.Баасан, Ed.) Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл.

Лоуренс Денүк, Ричард Ниэми, Пиппа Норрис. (2008). *Ардчилалуудыг харьцуулахуй.* (Д.Мөнх-Эрдэнэ, Trans.) Улаанбаатр, Монгол Улс, Нийслэл.

Лоуренс Денүк, Ричард Ниэми, Пиппа Норрисс. (2008). *Ардчилалуудыг харьцуулахуй.* (Д.Мөнх-Эрдэнэ, Trans.) Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл.

Н.Жанцан. (2017). Үндсэн хуулийн цэц иргэдийн улс төрийн эрхийн баталгаа болох нь. In Ү. х. цэц, *Үндсэн хуулийн эрх зүйн тулгамдсан асуудал* (pp. 38-39). Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл: Адмон принтинг.

Н.Жанцан. (2017). Үндсэн хуулийн цэц иргэдийн улс төрийн эрхийн баталгаа болох нь. In Ү. х. цэц, *Үндсэн хуулийн эрх зүйн тулгамдсан асуудал* (pp. 40-41). Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл: Адмон принтинг.

Н.Лүндэндорж. (2005). *Төрийн онол* (Vol. Хоёр дахь хэвлэл). Улаанбаатар: Адмон принтинг.

Н.Лүндэндорж. (2022). *Монгол Улсын Үндсэн хууль: Шинжлэх ухааны тайлбар.* Улаанбаатар хот: Адмон принтинг.

Н.Лүндэндорж. (2022). *Монгол Улсын Үндсэн хууль: Шинжлэх ухааны тайлбар.* Улаанбаатар хот: Адмон принтинг.

Н.Лүндэндорж. (2022). *Монгол Улсын Үндсэн хууль: Шинжлэх ухааны тайлбар.* Улаанбаатар хот: Адмон принтинг.

Н.Лүндэндорж. (2022). *Монгол Улсын Үндсэн хууль: Шинжлэх ухааны тайлбар.* Улаанбаатар хот: Адмон принтинг.

Э.Авирмэд, Д.Дэшцэдэн, Г.Совд. (1997). *Монгол хууль (Уламжлал, шинэчлэл Монголын төр эрх зүйн түүхэн сэдэв).* Улаанбаатар хот: Education Company Ltd.

Эндрю Рейнольдс, Бэн Райлли, Эндрю Эллис. (2010). *Сонгуулийн тогтолцооны бүтэц зохион байгуулалт.* (Г.Батбаяр, Trans.) Улаанбаатар, Монгол Улс, Нийслэл.

V.Хавсралт

Хавсралт – 1

/Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын (2020, 2024) Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх зохицуулалтын харьцуулалт/

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ (**2020.05.13**)[60]	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ (**2024.05.16**)[61]
99 дүгээр зүйл (**Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх**) 99.1.Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ.	101 дүгээр зүйл (**Ерөнхий сайдыг огцруулах асуудлыг хэлэлцэх**) 101.1.Гишүүд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Улсын Их Хуралд албан ёсоор тавьсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ.

Хавсралт – 2

/Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн анхны болон өөрчлөн найруулсан бичвэрийн харьцуулалт/

Монгол Улсын Үндсэн хууль (**1992.01.13**) Анхны бичвэр[62]	Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт хууль (**2019.11.14**) Өөрчлөн найруулсан бичвэр[63]
Дөчин гуравдугаар зүйл 1.Засгийн газар бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй гэж үзвэл	**Дөчин гуравдугаар зүйл** 1.Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Ерөнхий

[60] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15412 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]
[61] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17140612614151 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]
[62] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]
[63] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=103596&showType=1 [Сүүлд үзсэн: 2025.12.01]

хугацаа дуусахаас өмнө огцрох тухайгаа Ерөнхий сайд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж болно. 2.Ерөнхий сайд, эсхүл Засгийн газрын гишүүдийн тэн хагас нь нэгэн зэрэг огцорвол Засгийн газар бүрэлдэхүүнээрээ огцорно. 3.Улсын Их Хурал Засгийн газрыг огцруулахыг тухай өөрөө санаачилсан болон Ерөнхийлөгчийн санал, Ерөнхий сайдын мэдэгдлийг хүлээн авснаас хойш арван тав хоногийн дотор Засгийн газрыг огцруулах эсэхийг хэлэлцэн шийдвэрлэнэ. 4.Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь Засгийн газрыг огцруулах тухай саналыг албан ёсоор тавьбал Улсын Их Хурал хэлэлцэн шийдвэрлэнэ.	сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно. 2.Ерөнхий сайд огцорвол Засгийн газар бүрэлдэхүүнээрээ огцорно.

Хавсралт – 3

/Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын (2020, 2024) Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хэлэлцэх зохицуулалтын харьцуулалт/

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль (**2020.05.13**)[64]	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль (**2024.05.16**)[65]
100 дугаар зүйл (Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хэлэлцэх) 100.1.Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ.	102 дугаар зүйл (Ерөнхий сайдад тодорхой асуудлаар итгэл хүлээлгэх эсэх асуудлыг хэлэлцэх) 102.1.Ерөнхий сайд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулсан бол Улсын Их Хурал уг асуудлыг 7 хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн түүнээс хойш 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ.

[64] Мөн тэнд
[65] Мөн тэнд

Хавсралт – 4

/Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн анхны болон өөрчлөн найруулсан бичвэрийн харьцуулалт/

Монгол Улсын Үндсэн хууль (**1992.01.13**) Анхны бичвэр[66]	Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт хууль (**2019.11.14**) Өөрчлөн найруулсан бичвэр[67]
Дөчин дөрөвдүгээр зүйл Өөрт нь итгэл хүлээлгэж байгаа эсэхийг илэрхийлж өгөхийг хүсч Засгийн газар тогтоолын төсөл оруулбал Улсын Их Хурал уул асуудлыг дөчин гуравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан журмаар шийдвэрлэнэ.	**Дөчин дөрөвдүгээр зүйл** 1.Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхийн саналаар шийдвэрлэнэ. 2.Улсын Их Хурал тогтоолыг баталсан бол Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлж, тухайн асуудлыг дэмжсэнд тооцно. Тогтоолыг батлаагүй бол Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно.

[66] Мөн тэнд
[67] Мөн тэнд

LEGAL SOME ISSUES ON THE DISCUSSION OF RESIGNATION OF THE PRIME MINISTER

Abstract: The article is named as the "Legal some issues on the discussion of resignation of the Prime Minister" and its content is conducted within legal issues on the particular regulation. There are certain legal and technical requirements for drafting legislation. Such appropriate requirements shall prevent intentional or unintentional violations of human rights and freedom. In other words, legal acts that are drafted in accordance with certain requirements create opportunities and conditions to reduce violations of human rights and freedoms. Legal reform in Mongolia is still in process. Although certain progress has been made within the scope of legal reform, there are also many criticisms on this matter. This paper analyzes methodological issues and approaches, and find out some challenging issues to develop Mongol model by combining traditional and contemporary approaches.

Key words*:* Constitutional case, Prime Minister, the Law on the Session's Procedure of the State Great Khural, the State Great Khural (parliament) of Mongolia.